

אחדות

XXXI. ÉVFOLYAM, 137. SZÁM • 2020. DECEMBER • 500 Ft
5781. TÉVÉT • טבת תשפ"א • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

Zsidó szervezetek a segítségnyújtás frontvonalában

Földradarral
a temetők
megmentéséért

Chanuka 5781/2020:
ünneplés távol, de együtt

MEGJELENT: MIÉRT A ZSIDÓK?
INTERJÚ A BESTSELLER SZERZŐJÉVEL, DENNIS PRAGERREL

KEDVES OLVASÓ!

Néhány napja olvastam egy történetet Jichák Perlmanról, korunk egyik legnagyobb hegedűvirtuózáról. A zeneszerzőként is elismert művész játszott már II. Erzsébet angol királynőnek, amikor látogatást tett a Fehér Házban és Barack Obamának az elnöki beiktatásakor. Az ő előadásában hallhatjuk többek között a Schindler listája című film főcímműzét is.

Perlman 1945-ben született Tel Avivban, lengyel bevándorlók gyermekeként. Háromévesen kezdett hegedülni. Négyéves korában polio-fertőzést kapott: a közismerten járványos gyermekbénulásként ismert betegség miatt azóta is kerekesszéssel vagy mankóval közlekedik és koncertjein ülve hegedül. Napjainkban feleségével, Továval az Egyesült Államokban él, öt gyermekük között kiemelkedő zenészek is vannak.

A számos díjjal kitüntetett Perlmanról mesélik, hogy egy fellépésén, amikor már csak kevés volt hátra a darabból, amit játszott, csattanás hallatszott: elpattant egy húr a hegedűjén. A közönség tagjai azt hitték, félbe fogja szakítani a koncertet, hogy kicseréljék vagy megjavítsák a hegedűjét. Ő azonban csak lehunyta a szemét és egyetlen pillanatnyi zavar nélkül, a tőle megszokott csodálatos módon hegedült tovább, a közönség legnagyobb öröme. Amikor elhallgatott a zene, néma csönd telepedett a koncertteremre, majd fölharsant a taps. Amikor megkérdezték, miért döntött így, miért játszott tovább a háromhúros hegedűn, egyetlen mondattal válaszolt: „Az a dolgunk, hogy azzal zenéljünk, ami megmaradt.”

Amikor veszteség ér bennünket, amikor úgy érezzük, kicsúszik a lábunk alól a talaj, két dolgot tehetünk. Félbeszakítjuk, amit addig tettünk és kivonulunk megpróbálni helyrehozni a helyrehozhatatlant, vagy a másik képtelenség irányába mozdulunk: megpróbálunk szimfonikus zenét játszani egy háromhúros hegedűn és zenélni azzal, ami megmaradt.

Ezt a lapszámot, amit most átadok önnek, kedves olvasó, a legelhivatottabb olvasónk és legelnézőbb kritikusunk, nagymamánk, Bruche bász Cháne Gitl áldott emlékének ajánljuk. Hosszú élete alatt számtalanszor szenvedett el veszteséget, de ő mindannyiszor fölállt és továbbhaladt. Nincs más lehetőségünk, mint hogy mi is így cselekedjünk, akkor is, ha halálával a világunk összedőlt: fölállunk, továbbhaladunk és megtanulunk zenélni azzal, ami megmaradt.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

**ZSIDÓ SZERVEZETEK
A SEGÍTSÉGNYÚJTÁS
FRONTVONALÁBAN**
„A legtöbb katasztrófa
esetén egész csapat utazik
Izraelből a helyszínre,
számos szervezet kép-
viselőivel, hogy tudásuk leg-
javát adva a lehető legtöbb
életet megmentenek”.

6. oldal

BORÍTÓ

*Munkában
a Mágen Dávid Ádom
egyik járműve*

Omar Omerron

32. oldal

A ZSIDÓ TEMETŐK NEM ELADÓK!
„Egy sírkert nem turistalátványosság,
hogy a látogatók száma határozza
meg az értékét. A halottak szent
nyugalmát tilos megzavarni.”

22. oldal

MIÉRT A ZSIDÓK?

„A zsidók iránti gyűlölet
egészen különleges, mert
ez az egyetlen olyan gyűlölet,
mely kiirtásra törekszik.”

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Tuna Judit

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Zenélni azzal, ami megmaradt
- 41 Hírek

REBBE

- 51 Segít, ha tudjuk,
hogy van segítség

HOHMECOLÓ

- 61 Zsidó szervezetek a
segítségnyújtás frontvonalában
Chana Deutsch írása
- 101 Maszkok, tesztek, oltások:
Izrael a koronavírus ellen
Liebmann Flóra írása

JIDDISKÁJT

- 121 A kóser szivattyú története
Mikvék a fővárosban
zsidó nők számára 12. rész
Oberlander Báruch rabbi írása

JUDAPEST ANNO

- 161 A zsidó gimnázium
alapítóinak arcképcsarnoka
Cseh Viktor írása

KILE

- 201 Chánuká 2020
Képes beszámolóknk
- 221 „Miért a zsidók?”
Köves Slomó rabbi
beszélgetése Dennis Pragerrel
- 271 Földradarral a temetők
megmentéséért
Szabó György, a MAZSÖK
elnöke a vidéki zsidó temetők
felújításáról

MISPÓHE

- 301 A gyász étkezései

ÉCESZGÉBER

- 321 A zsidó temetők nem eladók
A Budapesti Ortodox
Rabbinátus háláchikus
állásfoglalása a kaposvári
neológ zsidó temető tervezett
eladása ügyében
Oberlander Báruch rabbi írása
- 341 Nem mindig a gyógyszer
gyógyít
Dénes Anna meséje

TÖRVÉNYTELENÜL ZÁRTÁK BE A ZSINAGÓGÁKAT NEW YORKBAN A JÁRVÁNYRA HIVATKOZVA

Pert nyert az *Agudath Israel*, a legnagyobb nemzetközi ortodox zsidó szervezet, Andrew Coumo, New York állam kormányzója ellen. A kormányzó rendeletben tiltotta meg a zsidó közös-

ségek közös imádkozását a zsinagógákban: a világjárványra hivatkozva bezáratta az imaházakat. „Itt az ideje világossá tenni, hogy bár a világjárvány számos súlyos kihívást jelent, nincs olyan világ, amelyben az Alkotmány tolerálja a kifejezetten egyes csoportok ellen kiadott rendeleteket és amelyek újra nyitják az italboltokat és üzleteket, de lehúzzák a redőnyt a templomok, zsinagógák és mecsetek kapuin” – mondta el Gorsuch főbíró november 27-én, az ítélet kihirdetésekor. A zsinagógák újra kinyithatnak, azonban kizárólag korlátozott számban látogathatók.

AZ EB MEGERŐSÍTETTE A BELGA KÓSER VÁGÁS ELLENI TILALMAT

Az Európai Bíróság december 17-én hozott döntése értelmében az, hogy nem lehet kábítás nélkül levágni állatot, nem sérti az Európai Chartában rögzített vallási jogokat annak ellenére, hogy ez lehetetlenné teszi a kóser és hálál vágást.

Menachem Margolin rabbi, az Európai Zsidó Szövetség elnöke kijelentette, hogy a döntés „az állatjólétet a vallásszabadság alapvető joga fölé helyezi.”

Semjén Zsolt a döntés kapcsán közleményt adott ki, melyben többek között rögzítette, hogy „az Európai Uniónak is védenie kell zsidó közösségei vallásszabadságát. Ha ezt elmulasztja, akkor végül elveszíti saját identitását is.”

Pinchas Goldschmidt, moszkvai főrabbi, az Európai Rabbik Konferenciájának elnöke állásfoglalásában leszögezte, a döntés az egész kontinens zsidóságára hatással lesz: „aggodalommal tölt el bennünket, hogy ez a döntés precedenst teremt és jelentősen csorbul majd a szabad vallásgyakorláshoz fűződő jogunk”.

MASZKOKAT ADOMÁNYOZOTT AZ IZRAELI NAGYKÖVET A CEDEKNEK

Yacov Hadas-Handelsman, Izrael Állam magyarországi nagykövete adta át november végén a csomagot *Szilágyi Nórá*nak, a CEDEK EMIH Izraelita Szeretetszolgálat vezetőjének. A valóban hasznos adomány tartalma több száz egészségügyi maszk volt, amely mostanra beépült a mindennapokba. A nagykövet hangsúlyozta, hogy ebben a koronavírusos időszakban még fontosabb, hogy segítsük egymást: „Ez egy szimbolikus cselekedet és ajándék az izraeli emberektől a magyar emberek számára, amely része a Magyarország és Izrael közötti növekvő együttműködésnek a koronavírus elleni küzdelemben, legyen szó kutatószokról vagy lélegeztetőgépek gyártásáról. Most kicsit máshogyan kell ünnepelnünk: maradjunk otthon, vigyázzunk egymásra, tartsuk a kapcsolatot online a családtagokkal.”

A TÓRA IS SEGÍT A KORONAVÍRUS MEGFÉKEZÉSÉBEN

A 18. században, Ukrajnában, a pestisjárvány idején a helyi zsidók, Báál Sém Tov segítségét kérték a járvány megállításában. A rebbe tanácsára írtak egy Széfer Tórat és az elbeszélés szerint, amikor a szófer az utolsó betűt leírta, véget ért a pusztító ragály. Lassan egy éve tombol a koronavírus világszerte, ennek kapcsán ismét készült egy különleges tóratekerces, melyet hazai idő szerint december 7-én fejeztek be, New Yorkban. Összesen 304.805 zsidó adományozott pénzt a rendhagyó projektre. A speciális tóratekerceset Mezsbizsben, abban a tanházban fogják használni, amelyben a Báál Sém Tov tanított. A támogatásokból megmaradt összeget, a *Chevra Hatzala* („Mentők Szervezete”) támogatására fordították.

SEGÍT, HA TUDJUK, HOGY VAN SEGÍTSÉG

Rengetegen fordultak Menáchem Mendel Schneerson rabbihoz, a lubavicsi Rebbéhez segítségért egészségügyi kérdésekben. Gyakran hangsúlyozta, hogy a gyógyulásban milyen fontos szerepe van az Örökkévalóba vetett hitnek és a micvák gyakorlásának az orvosok szakértelme mellett.

Jó példa erre, amikor levélben válaszolt egy hozzá fordulónak, aki egy beteg rokona kapcsán kérte a Rebbe tanácsát: „Buzdítsa rendszeresen arra, hogy minden [hétköznap]nap felvegye a tfilint (...) Ha reggel ez nem lehetséges, akkor vegye fel valamikor napközben, napnyugtáig, legalább egy rövid időre. Igaz, akár azonnal leveheti, miután felvette.

Magyarázza el neki, hogy ez a parancsolat különlegesen jó jel a hosszú életre, ahogy áldott emlékű bölcseink mondták: 'Aki tfilint vesz, az kiérdemli a hosszú életet'. Így tehát ez nem csak vallásos cselekedet, hanem védekezés a bajok és veszedelmek ellen.”

Egy alkalommal a zsidó mentőszolgálatról is hasonlóan írt.

A GYÓGYÍTÁS KÉT FORMÁJA

A Hácálá [zsidó mentőszolgálat] javára rendezett, szombat esti meláve málká összejövetel kapcsán érdemes néhány szót mondani e témáról. Mivel még mindig száműzetésben vagyunk [olyan korban, melyben még léteznek betegségek] ... továbbra is természetes módszereket használunk a gyógyuláshoz, ahogy az Írásban áll: „És ő fog gyógyítani” [az orvos, aki Isten küldöttjeként gyógyít].

Azonban még napjainkban [a száműzetés idején] is két formája létezik a gyógyításnak:

a) megbetegedés esetén, melytől Isten óvjon, a beteg orvosi segítségre és gyógyszerekre szorul, hogy felépüljön és

b) megelőzés, tehát olyan eljárások alkalmazása, melyek segítségével elkerülhető a megbetegedés.

Ez utóbbi forma hasonlít az Istentől eredő gyógyulásra, melyet a következő írásvers ír le: „Nem sújt semmilyen betegség, mert én vagyok az Örökkévaló, a te gyógyítód”.

A gyógyítás egyes formái elérhetőek a hétköznapi emberek számára is, amint azt a Rámbám megállapítja a Hilchot Déot című munkájában, amikor arról ír, hogy miként őrizheti meg az ember az egészségét. „Aki a leírtak szerint él, annak garantálom, hogy soha sem lesz beteg ... és nem lesz szüksége orvosra”.

Mélyebben értelmezve azt is mondhatjuk, hogy a megelőző gyógymód eredhet annak a megértéséből, hogy létezik gyógymód és gyógyító.

A SEGÍTSÉG MEGNYUGTATÓ

Ha valaki a tudatában van a gyógymód és a gyógyító létezésének, akkor már ettől egyfajta megnyugvás és belső béke tölti el, ami hozzásegíti ahhoz, hogy jobban érezze magát. Az is előfordulhat, hogy éppen ez a tudatosság az, ami segít megőrizni az egészségét, s így nem is kerül olyan helyzetbe, hogy gyógykezelésre legyen szüksége.

Ennek alapján azt is kijelenthetjük, hogy a fentiek [annak felismerése, hogy orvosok és egészségügyi szakemberek állnak a rendelkezésünkre és ez önmagában betegségmegelőző erővel bír] mind teljesülnek csupán attól a ténytól, hogy tudatában vagyunk a Hácálá mentőszolgálat létezésének.

Ha valaki csupán annyit tud, hogy léteznek orvosok és gyógyszerek, ám mindez nem elérhető a közvetlen környezetében, akkor nem lesz nyugodt és kiegyensúlyozott. Amikor azonban tudatában van annak, hogy a Hácálá mentőautói készenlétben állnak és képesek gyorsan orvosi ellátáshoz és gyógyszeres kezeléshez juttatni őt, akkor bizonyára nyugalom és biztonságérzet tölti el. Mindezek hatására nem is kerül olyan helyzetbe, hogy szüksége legyen a mentőszolgálatra, csupán annak köszönhetően, hogy tudja: ha mégis olyan helyzet állna elő, a mentőszolgálat azonnal a segítségére sietne.

A MENTŐAUTÓ EMLÉKEZTETŐ IS

Mindehhez hozzátennék még valamit: ha valaki kilép az utcára és megpillant egy Hácálá mentőautót, akkor az emlékezteti orvosát utasításainak betartására, aki a Tórától kapott engedélyt és erőt a gyógyításra. Emlékezni fog arra, hogy az orvos mindig az egészsége megóvására, a megfelelő táplálkozásra, a falánkság elkerülésére stb. figyelmeztette.

A mentőautó megpillantásakor az is az ember eszébe juthat, hogy amennyiben egészségtelenül él, előfordulhat, hogy egyszer éppen erre a mentőautóra lesz szüksége. Ez önmagában biztosíték arra, hogy ne kerüljön olyan helyzetbe, hogy a Hácálá segítségére szoruljon.

(Likuté Szichot, 36. kötet, 392. old.)

M. Schneerson

ZSIDÓ SZERVEZETEK a segítségnyújtás frontvonalában

A koronavírus-járvány felhívta az emberek figyelmét az ún. first respondersre, első ellátókra: azokra a segítségnyújtókra, akik elsőként érkeznek egy-egy baleset, terroristámadás vagy természeti katasztrófa helyszínére, hogy elhárítsák a veszélyt és segítséget nyújtsanak az áldozatoknak. Mentők, tűzoltók, rendőrök, katasztrófaelhárítók. Összeállításunkban a zsidó világ segítségnyújtóit mutatjuk be. CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

A zsidóságban micva másokon segíteni, a bajba jutottakat ellátni. Micva az élet megmentése is, hiszen, mondják áldott emlékű bölcseink a Misnában (*Szánhedrin* 4:5.), aki egy lelket megment, az egy egész világot ment meg. Azt mondja a Tóra (*5Mózes* 4:15.): *venismártem meod álnefásotéchem* – nagyon vigyázzatok a lelketekre. Ez a parancsolat az hirdeti: az élet megőrzése mindenképp felett áll.

Nem hagyhatjuk továbbá figyelmen kívül a *kol Jiszráel árevim ze láze*,

vagyis Izrael népének minden tagja felelős egymásért gondolatot sem. Amennyiben lehetőségünk van segíteni, úgy azt meg is kell tennünk, hiszen felelősek vagyunk egymásért. Kiemelt jelentősége van továbbá a zsidóságban a *cedáká*, vagyis adakozás, adományozás micvájának is. Mindezen nemes célok és eszmék találkozásából jöttek létre azok az izraeli humanitárius szervezetek, melyek embermentő tevékenységükkel a világ élvonalába tartoznak. Szakembereik és önkénteseik a világ minden táján részt vesznek a legszörnyűsebb katasztrófák után a mentési munkálatokban. Munkájukat legnagyobb részben nagylelkű adományozók teszik lehetővé eszközök, felszerelések vagy pénz adományozásával. A számtalan kisebb-nagyobb szervezet közül most a legnagyobbakat tekintjük át.

Miközben bemutatunk egy-egy szervezetet, néhány mondattal megismertetjük olvasóinkat olyan katasztrófákkal, melyben az adott egység szakemberei részt vettek. Fontos azonban tudni, hogy a legtöbb katasztrófa esetén egész csapat utazik Izraelből a katasztrófa helyszínére, és ebben a csapatban sokszor számos szervezet képviselői megtalálhatók, hogy együtt dolgozva, tudásuk legjavát adva és képességeik, lehetőségeik lehető

legszelesebb tárházát kínálva a lehető legtöbb ember túlélését segítsék és életét megmentésük. Így a humanitárius segélyszervezetek, a Hácálá, az IsraAid, a Zaka, a Vörös Dávid-csillag és az izraeli hadsereg, valamint a mentőszolgálat egységeinek képviselői (hogy csak a legnagyobbakat említsük) egy csapatként dolgoznak a mentési akciókban.

MÁGEN DÁVID ÁDOM – A VÖRÖS DÁVID-CSILLAG (MDA)

A szervezet ötlete először egy svájci zsidó orvos, bizonyos Erlanger doktor fejéből pattant ki 1915-ben, majd az Egyesült Államokban öltött testet 1918-ban. Ez a formáció azonban rövid életű volt, és néhány éven belül feloszlott. A mai Mágén Dávid

vid Ádom 1930-ban született meg „Társaság a gyors segítségnyújtásért katasztrófák idején” néven, dr. Mesulám Levontin vezetésével az államalapítás előtti Szentföldön. A következő években a szervezet gyorsan terjeszkedett, elsődleges feladata a civil lakosság ellátása volt, és 1946-ban, két évvel az államalapítás

A Zaka kutató-mentő tanfolyamot tart Guatemalában

FORRÁS: WIKIMEDIA

előtt már létrehozták az első izraeli vérbankot. Ugyanebben az évben már támogató alakulatokat küldtek a háború és náci elnyomás alól felszabadult Európába, a túlélők megsegítésére, majd néhány évvel később a Mágén Dávid Ádom lett Izrael első számú mentőszervezete. Az általános mentési feladatok mellett humanitárius segélyfeladatokat is ellátnak a szervezet fizetett dolgozói és önkéntesei, ráadásul – bár Izrael Állam hivatalos mentőszervezete – a fenntartását elsősorban bőkezű adományozók finanszírozzák.

IZRAELI HADSEREG (CÁHÁL)

A hivatalosan Izrael Védelmi Erők nevet viselő nemzeti hadsereg is részt vesz humanitárius tevékenységben. Tábori kórháza a hasonló jellegű létesítmények között mind felszereltségben, mind szakképzettségben kiemelkedik, ezért számos alkalommal az elsők között vannak tömegszerencsétlenség esetén, akik segítenek a bajba jutottakon. Jó példa erre a Jószomszéd nevű humanitárius program, melynek keretében a polgárháború szörnyűségeitől sújtott szíriai embereken segítettek két éven át. A Golán-fennsík és Szíria határán működő parancsnokságon a humanitárius segélyeket, illetve az

orvosi ellátást is pártállástól függetlenül biztosították a rászorulóknak. Egyik legfontosabb eleme a tábori kórház felállítása volt. Az izraeli hadsereg 26 000 doboz gyógyszerrel és orvosi eszközzel, 1,1 millió liter üzemanyagot, 1700 tonna élelmi-

szert, 49 000 doboz csecsemőtápszert, 8200 doboz pelenkát, 630 sátrat, 20 áramfejlesztő generátort, 14 000 csomag higiéniai felszerelést, 350 tonna ruhát és 40 járművet adományozott a program működése során a szenvedőknek.

ISRAAID

A 2001-ben alapított, izraeli központtal működő nemzetközi civil szervezet munkatársai több mint ötven országban dolgoznak, részben sürgősségi segélyt nyújtv,

részben hosszú távon támogatva az érintett lakosságot. Magas színvonalú, költséghatékony és innovatív megközelítésüknek köszönhetően számtalan helyzetben tudnak azonnali segítséget adni világszerte katasztrófa sújtotta térségekben a helyi közösségekkel együttműködve. Természeti katasztrófák okozta károk elhárításán és egészségügyi segélynyújtáson túl részt vesznek például a traumát átélt emberek pszichés támogatásában, a gyermekek és nők védelmezésében, valamint elszegényedett közösségek bevitelhez juttatásában. Tevékenységük kiemelt része a tiszta ivóvíz és az alapvető higiéniai feltételek biztosítása számos térségben, emellett oktatást biztosítanak és szakembereket képeznek, vagyis az azonnali mentésen és segítségnyújtáson kívül nagy hangsúlyt fektetnek a biztonságosabb jövőre.

2015 áprilisában óriási erejű, 7,8-as erősségű földrengés rázta meg Nepált, és ezt két héttel később egy második, 7,3-as erősségű rengés követte.

A pusztító erejű katasztrófa több ezer ember életét követelte, tízezrek sérültek meg és százezrek váltak otthonalanná. Izrael azonnal nagy létszámú delegációt küldött a térségbe, melyben részt vettek volt a fentebb már említett tábori kórházat üzemeltető szakembereken kívül a Hácálá és az IsraAid önkéntesei is. Így az izraeli delegáció volt a legnagyobb és legjobban felszerelt csapat. A hatvan ágyas tábori kórház és a 260 fős orvosszakértői csapat mellett Izrael 95 tonnányi humanitárius segélycsomagot és egészségügyi felszerelést is adományozott a szenvedőknek. Az IsraAid segélycsapatai is hamarosan a helyszínre érkeztek és a testi igények kielégítése mellett a pszichológiai segítségnyújtásra is berendezkedve azonnal megkezdték a munkát az utcán egyedül maradt gyerekekkel, majd egymás után érkeztek meg más izraeli segélyszervezetek, például a lentebb bemutatott Ichud Hácálá és Zaka tapasztalt önkéntesei, valamint a cikkünkben nem részletezett Tevel beCedek és Nátán Nemzetközi Humanitárius Segélyszervezet szakemberei, hogy tudásuk legjavát adva a lehető leg-

több ember életét mentse meg és biztosítsák nekik, amennyire csak lehetőségeikből tellett, a talpra állást.

ICHUD HÁCÁLÁ

Ez a legnagyobb független, non-profit alapon működő, teljes mértékben önkéntesek által üzemeltetett sürgősségi egészségügyi ellátást biztosító szervezet, melynek önkéntesei ikonikus, különlegesen átalakított és felszerelt motorbiciklijei az ország számos pontján tűnnek fel. Eli Beer, a Hácálá alapítója néhány

איחוד הצלה
UNITED HATZALAH

éves mentőápolói tapasztalattal a háta mögött hozta létre ezt a szervezetet, miután számtalan alkalommal élte át, hogy egy-egy beteg vagy

sérült megmenthető lett volna, ha a mentő idejében érkeznek. Ezért a szervezet egyik legfontosabb célja a nagyon gyors reagálás. Gyakran a Hácálá önkéntesei az elsők, akik a katasztrófa helyszínére érkeznek, és megkezdik az ellátást, ameddig a jobban felszerelt mentőautó megérkezik.

A többi felsorolt szervezethez hasonlóan a Hácálá nem egy olyan természeti katasztrófa elhárításában vett részt, amikor nagy tömegeknek kellett a lehető legrövidebb időn belül segítséget nyújtani a legsúlyosabban érintett területeken. Emellett nemzetközi szinten is elismert képzésén számtalan szakembernek segítettek már abban, hogy tökéletesítsék tudásukat a tömegkatasztrófák kezelése terén.

2016-ban pusztító erejű hurrikán csapott le Haitire. Az izraeli mentőcsapatok azonnal a helyszínen voltak, ami részben annak köszönhető, hogy akkor már hat éve, egy 2010-es földrengés óta állomásoztak a szigeten az IsraAid önkéntesei. A borzalmas erejű szél és lezúduló eső okozta pusztítás nyomán rengetegen veszítették el otthonukat és minden tulajdonukat az elszegényedett területen. Az önkéntesek élelmiszert és tiszta ivóvizet juttattak a rászorulóknak: „Az a kevés, ami volt, már elfogyott. Az elmúlt két napban az IsraAid adományainak köszönhetően tudtam ellátni a gyermekeket” – mondta akkor egy helyi lakos, aki átmeneti menedékhelyet rendezett be gyermekek számára egy iskolában. Ugyanebben a mentő- és segélyakcióban a Hácálá csapata is részt vett, egészségügyi ellátást nyújtva rengeteg rászorulóknak.

ZAKA

Ezt az izraeli civil mentőegységet Jehuda Mesi-Záháv hívta életre 1995-ben. Önkéntesei szerte az országban a nap 24 órájában rendelkezésre állnak, szoros együttműködésben az egyéb, sürgősségi ellátást nyújtó szervezetekkel, illetve a biztonsági erőkkel. 1989-ben az akkor jesiva-tanulmányokat folytató Mesi-Záháv barátaival sietett egy 17 ember éle-

tét követelő robbantásos merénylet helyszínére, ahol feladatuk a mentés mellett a holttestek és minden fel-lelhető emberi maradvány (ide tartozik az utolsó csepp vér is) összegyűjtése és méltó eltemetése a zsidó törvényeknek és előírásoknak megfelelően. A Zaka egyik legfontosabb vállalása azóta is a *cheszed sel emet*, a halottak eltemetésének micvája a legszigorúbb háláchikus (zsidó törvénykezés) előírások betartásával. Azt mondják bölcseink, hogy ezzel a micvával semmi más nem érhet fel, hiszen egy holttest eltemetése az egyetlen olyan cselekedet, melyet soha nem tud viszonzni az, akinek

a javára ezt a micvát megtették. E tevékenységről is kapta a szervezet a nevét, mely valójában egy betűszó: **Zihuj Korbánót Ászon**, vagyis a katasztrófák áldozatainak azonosítása.

A Zaka önkéntesei a sürgősségi segítségnyújtás számos területén tevékenykednek, legyen szó kutatási és mentőmunkáról, baleset-megelőzésről vagy nemzetközi katasztrófák következményeinek elhárításáról. Az önkéntesek között nagyon magas számban fordulnak elő a háredi közösség tagjai. Az izraeli Zaka egységek mellett több száz önkéntes jelenti a nemzetközi Zaka tagságát, akik a lehető leggyorsabban képesek reagálni tömegkatasztrófák vagy merényletek esetén. Ahogyan a többi felsorolt szervezet, úgy a Zaka önkéntesei is rendszeresen osztják meg széles körű tapasztalataikat nemzetközi konferenciákon vagy továbbképzéseken. A zsidó, keresztény, muszlim, drúz és beduin

önkénteseken kívül fontos a K9-es egység csapata, mely különlegesen kiképzett kutyákból áll, akik a legkisebb szagminta nyomán is képesek az eltűnt személyt (vagy holttestét) megtalálni.

A Zaka önkénteseinek egyik kiemelt feladata a halottak méltó módon való eltemetése. Ez sokszor igen megterhelő és traumatikus feladat. A szervezet elsősorban ortodox zsidókból álló önkénteseit az Örökkévalóba vetett hitük vezérli. Isten a maga képére és hasonlatosságára teremtette az embert, és ha egy ember eltávozik az élők sorából, akkor a holttestét illő módon kell örök nyugalomra helyezni. „Borzalmas, hajmeresztő esetekhez érkezünk ki, ahonnan mindenki más elmenekül” – mondta az egyik önkéntes, Chezi Farkas. – „Csupán mi maradtunk ott, a Zaka maroknyi önkéntes csapata, a szörnyűségek és borzalmas látvány ellenére. De mindannyiszor csak ezekre a szavakra gondolok: az embereket az Örökkévaló a saját képmására teremtette, és nekünk az a feladatunk, hogy megtiszteljük az elhunytakat... A Zaka számomra a valódi adományozás, az igazi cheszed.”

CHÁBÁD

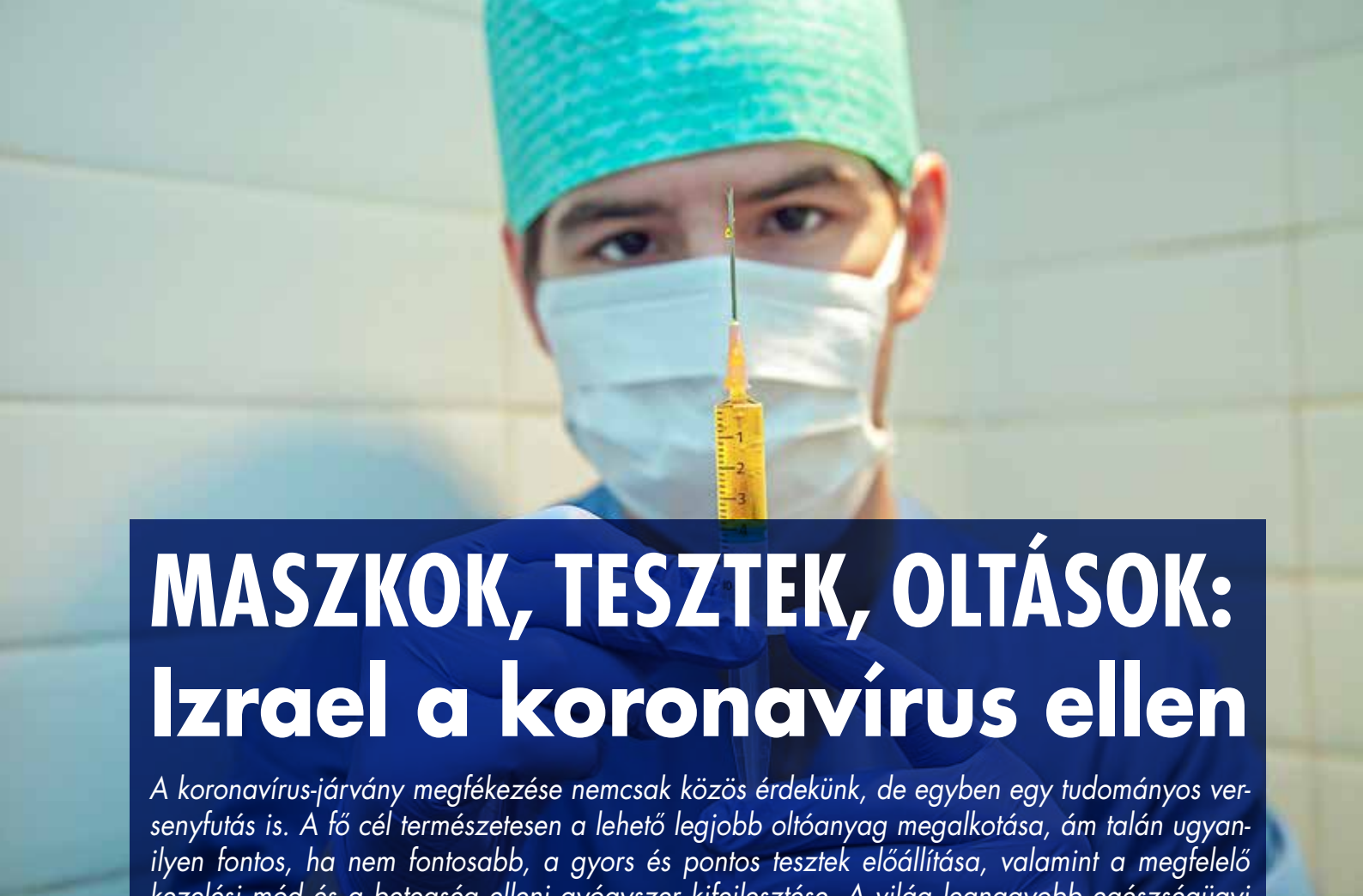
Rövid áttekintésünk végén említsük még meg a Chábád humanitárius tevékenységét. Bár nem ez a fő profilja, a hírekben igen gyakran láthatjuk, hogy a Chábád segélycsomagjai – elsősorban élelmiszer, valamint ruha és egyéb felszerelés – az első között érkeznek a katasztrófa sújtotta övezetekbe. Így volt ez például a már említett 2015-ös nepáli földrengés mentési munkálatai során. Chezki Lifshitz rabbi, a nepáli fővárosban lévő Chábád-központ vezetője helikoptert kölcsönzött, és azzal ételt és vizet juttatott a földrengés nyomán bajba jutott túrázóknak. A rabbinak sikerült a hegyeken ragadt izraeli kirándulókkal felvennie a kapcsolatot, és életmentő csomagot juttatott el nekik, míg felesége, Chani több ezer adag, a Chábád-központ konyháján készült, tápláló ételt készített el és osztott szét a környékbeli rászorulóknak között, valamint tiszta vizet és tisztál-

kodó eszközöket is adományoztak a földrengés sújtotta térség számos lakójának. „Akármerre mentünk, az emberek a nyakunkba borultak, még egy kis ételért, még több vízért könnyörögve. Megígértük nekik, hogy nem felejtjük el őket. Visszajövünk

holnap, és aztán megint, holnapután. Itt leszünk, ameddig csak szükségük van ránk” – nyilatkozta azokban a napokban Chani Lifshitz.

Az 1986. április 26-án a kora reggeli órákban bekövetkezett csernobili katasztrófa nyomán hatalmas mennyiségű radioaktív anyag jutott a légkörbe, és a sugárzás közvetlen következményeként a környező településeken ugrásszerűen megnőtt a pajzsmirigy-daganatos és leukémiás megbetegedések száma. A zsidók által sűrűn lakott vidéket sújtó betegség hullám híre eljutott a Chábád egy izraeli ernyőszerzetéhez, a Ceiré Águdát Chábádhoz is, és ők léptek kapcsolatba a Rebbevel, hogy mi a teendő. A Rebbe válasza gyors volt és határozott, és hamarosan a csernobili balesetet követő legnagyobb gyermekmentő akció nőtt ki belőle, a Chábád óriási humanitárius sikereként. Három évtized alatt több mint háromezer gyereket mentettek ki a területről a Rebbe rendelkezésére: „Gyerekek betegednek meg. Nincs időnk arra, hogy kutatási adatokat gyűjtsünk, és megnézzük, hogy mik a sugárzás hosszú távú hatásai. Mindent meg kell tennünk, hogy megmentjük őket”. 1990 augusztusában szállt fel az első repülőgép, fedélzetén 196 gyermekkel, és néhány órával később landolt a tel-avivi Ben Gurion repülőtéren. Ezt a csoportot még száz másik követte, és ennek a mentőakciónak mára emberek ezrei köszönhetik az életüket.

MASZKOK, TESZTEK, OLTÁSOK: Izrael a koronavírus ellen

A koronavírus-járvány megfékezése nemcsak közös érdekünk, de egyben egy tudományos versenyfutás is. A fő cél természetesen a lehető legjobb oltóanyag megalkotása, ám talán ugyanilyen fontos, ha nem fontosabb, a gyors és pontos tesztek előállítás, valamint a megfelelő kezelési mód és a betegség elleni gyógyszer kifejlesztése. A világ legnagyobb egészségügyi vállalatai és a feltörekvően lévő cégek egyaránt ringbe szálltak, hogy elhozzák – ha nem is a megváltást, de – a poszt-covid világot mindenképpen. Izrael, amely mára a világ egyik jelentős államává vált az egészségügyi innovációk terén, természetesen számos ígéretes fejlesztéssel száll be ebbe a versengésbe. LIEBMANN FLÓRA ÍRÁSA

MASZKOK – A BIZTONSÁGOS KÖZÖSSÉGEKÉRT

A vírus terjedése ellen leginkább távolságtartással, kézmosással és maszkviseléssel védekezhetünk. Talán a legviccesebb találmány az a maszk, amiben enni és inni is lehet. A maszkhoz egy kar csatlakozik, amivel nyitni-csukni lehet az erre kialakított, jól záródó nyílást – így két falat között az asztaltársaságunk tagjainak egészségére is vigyázhatunk. A találmányt az izraeli Avtipus Patents and Inventions szabadalmaztatta.

A haifai Műszaki Egyetem, a Technion kutatói fejlesztették ki a járvány kezdetekor az önfertőtlenítő maszkot. A maszk belsejében elhelyezett szénrostokat egy mobiltelefon-töltővel lehet felmelegíteni, a hő pedig elpusztítja a felületre tapadt vírusokat.

Az Egészségügyi Világszervezet, a WHO az orvosoknak és az ápolóknak az ún. N95-ös maszk viselését

ajánlotta a járvány kitörésének kezdetétől. A 2020 tavaszán berobbanó első hullám idején valóságos küzdelem folyt az országok, az egyes régiók, sőt akár a kórházak között is a védőfelszerelések beszerzéséért. Nem véletlenül hasonlította a helyzetet még a tavasszal a fegyverkezési versenyhez Kneszet-beli meghallgatásán Itamar Grotto professzor, az egészségügy-minisztérium főigazgatója. (A professzor egyébként novemberben mondott le posztjáról, amelyet tizenhárom éven át töltött be.) Izrael, miután a beszerzés komolynehezégekbe ütközött, átállt a hazai előállítású maszkok használatára, melyből havi kétmillió darabot gyártott a Sion Medical nevű cég.

TESZTEK – A FERTŐZÖTTÉK KISZÜRÉSÉÉRT

Az, hogy nem vagyunk koronaferőtözötték, mára kulcskérdéssé vált az utazás, a munka vagy az egészségügyi ellátás szempontjából.

A tesztek azonban még mindig vagy lassan készülnek el, vagy nem elég pontosak (esetleg mindkettő egyszerre). A gyors és megbízható tesztek kifejlesztése az egyik út ahhoz, hogy előbb-utóbb közel olyan szabadon mozoghassunk majd, mint a covid-19 járvány kirobbanása előtt.

A fentebb említett „fegyverkezési versenybe” Izrael legendás titkoszolgálat, a Moszad is beszállt, olyan bravúros akciókkal, mint pl. amikor márciusban a beszerezhetetlennek tűnő tesztek közül 100 ezer darabot szerzett egy éjszakai akció során. Később életmentő lélegeztetőgépek beszerzését is sikeresen teljesítették a Seba Kórház kérésére.

A külföldről beszerzett tesztek mellett saját fejlesztésű eszközökkel is előállt Izrael. Márciusban a BATM nevű cég állt elő 50 perc alatt pontos eredményt adó, nyálmintát vizsgáló teszttel. Azonban ennél is nagyobb

fejlesztésnek tűnik az az izraeli-indiai koprodukción készülő teszt, amely 30 másodperc alatt adhat pontos eredményt. Egy ilyen teszt – amennyiben alkalmassá válik a tömeggyártásra – lehetőséget adhat arra, hogy az emberek folyamatosan figyelemmel kísérjék az egészségi állapotukat és a fertőzés korai szakaszában „lefűljék” a betegséget. Ezzel nemcsak a kezelés kezdődhet meg hamarabb, de a vírus terjedését is megakadályozhatjuk. A teszt, amelyet júliusban kezdtek fejleszteni Indiában a két ország tudósainak együttműködésében, az előljáróban közölt hírek szerint a kilélegzett levegőből tudja megállapítani, hogy fertőzött-e az illető vagy sem.

A tesztelés Izraelben párját ritkítóan széles körben zajlik. Mobil tesztelőautók, parkolóknak, köztereken felállított szűrőállomások teszik lehetővé, hogy emberek tízezreit lehessen nap mint nap megvizsgálni. A Ben Gurion reptéren ősszel állítottak fel tesztelő állomásokat: az utasoknak előzetesen emailben kell bejelentkezni a szűrésre. A négy órán belül eredményt adó gyors teszt nagyjából 12 ezer forintba kerül átszámítva, a 14 órás teszt viszont már nagyjából 3900 forintnyi sékelért meg lehet kapni. Az eredményről nemcsak héberül vagy angolul, de bármilyen más nyelven is lehet igazolást kérni. „A repülőtéri koronaboratórium felállítása elengedhetetlen feltétele a légtér megnyitásának. Ragaszkodtunk hozzá, hogy a teszt ára alacsony legyen, hogy mindenki számára elérhetővé válhasson. Örülök, hogy példátlan mértékben sikerült csökkenteni a vizsgálat árát” – mondta Miri Regev, közlekedési miniszter.

COVID-KEZELÉSEK – KÜZDELEM AZ ÉLETÉRT

Ha nem segített a maszk, a kézmosás és a távolságtartás, akkor sajnos sokszor kórházi kezelésre szorul a koronavírussal fertőzött beteg. A betegség, illetve a fertőzés folyamánként fellépő problémák kezelése is a kutatók figyelmének célkeresztjében áll.

Az egyik ígéretes irány a kritikus állapotú covid-páciensek kezelésében az őssejtterápia, illetve a placenta alapú kezelések. Ez utóbbival többek között a haifai székhelyű Poli cég is sikereket ért el: több izraeli kórházban is 5-8 napon belüli gyógyulást értek el súlyos vagy kritikus állapotú betegeknél.

Ugyancsak reményt keltő az Enliven Therapeutics, egy izraeli immunterápiával foglalkozó cég Alloctetra nevű gyógyszerére épített kezelése is. Ezzel covid-19 fertőzötteket kezelnek, illetve azokat, akiknél a koronavírus miatt szepszis lépett fel. Az Alloctetra egy olyan innovatív technológia, amely az immunrendszer saját szabályozómechanizmusát használja.

A VAKCINA – NAGY REMÉNY, NAGY BIZNISZ

A járványkitörése óta folyik a verseny a gyógyszergyártó cégek között: kié lesz az első működő oltás, amely gátat szab a járványnak? Bár márciusban még úgy véltük, az oltás lesz a legfontosabb fejlesztés a járvány megállításáért folyó küzdelemben, mára az oltásellenes/oltásszkeptikus mozgalmak sajnos elbizonytalanították az embereket. Félő, hogy hiába lesz oltóanyag, ha az emberek bizalmatlanság miatt nem akarják majd beadatni. Egyre inkább úgy tűnik azonban, hogy félelem ide vagy oda, aki utazni, közösségbe járni, sőt bizonyos esetekben dolgozni akar majd a közeljövőben, az kénytelen lesz oltatni. Valószínű ugyanis, hogy enélkül sok helyre, pl. egyes országokba, tömegrendezvényekre, sőt akár tömegközlekedési eszközökre is tilos lesz a belépés.

Jelenleg három vakcina áll az élen, amelyekkel meg is kezdődött az immunizáció több országban. Míg a BioNTech/Pfizer által gyártott oltás – melyet a magyar kutató, Karikó Katalin jegyez – egy viszonylag új fejlesztésű, RNS alapú oltás, amit eredetileg a zika vírus ellen találtak ki, addig a kínai és orosz fejlesztésű oltóanyagok a hagyományosnak számító legyengített vírust tartalmazó vakcinák.

Nemcsak ez a három oltás van versenyben. Az izraeli vakcinát, melyet az Izraeli Biológiai Kutatóintézet fejlesztett ki, novemberben kezdték embereken tesztelni. Az első fázisban, november során 80 embert oltottak be. A következő, decemberben elstartolt fázisban 1000 emberen tesztelik az oltóanyagot, majd, ha ez is sikeresen lezárul, akkor a tavasz során már 30 ezer ember kaphatja meg a Brilife-nak nevezett oltást. A név a héber egészség (brit) és az angol élet (life) szavak öszszevonásával alakult ki.

Ezzel párhuzamosan megkezdtek a lakosság oltását külföldről beszerzett oltóanyaggal. Elsőként Benjamin Netanjahu, Izrael Állam miniszterelnöke oltatta be magát. „Hiszek az oltásban” – mondta a miniszterelnök, miután megkapta a BioNTech/Pfizer vakcináját. Netanjahu után az egészségügyi miniszter, Juli Edelstein és az államelnök, Reuven Rivlin is beoltatta

magát, és erre biztatják a lakosságot is. A kampányoltás első szakaszában az egészségügyi dolgozókat és a rizikócsoportba tartozókat oltják Izraelben.

Az oltóanyagból két adagot kell beadni. Azok, akik mindkét oltást megkapták, egy igazolványt fognak kapni, amivel pl. elkerülhetik a karantént és látogathatják majd a nyilvános rendezvényeket.

A KÓSER SZIVATTYÚ TÖRTÉNETE

MIKVÉK A FŐVÁROSBAN ZSIDÓ NŐK SZÁMÁRA 12. rész

Legutóbb az Egység magazin 127. számában foglalkoztunk a budapesti rituális fürdők történetével. Most a forrásvíz felszínre juttatásának problémájával folytatjuk a Kazinczy utcai új női mikve felépítésének történetét. OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

Korábban¹ már írtunk arról, hogy a modern kor újféle probléma elé állította a mikvék ósrégi intézményét. Korábban a mikvék többsége mélyen a föld alatt volt található és merüléshez hosszú lépcsősorokon kellett lemenni egészen a víz szintjéig. A modern korban azonban feltámadt az igény egy kényelmesebb megoldásra, ami lehetővé teszi, hogy a rituális fürdők könnyen megközelíthetőek legyenek a földfelszínen.

Ez az igény tette elterjedté azokat a fürdőket, amelyekhez a természetes vizet tiszta esővíz biztosítja. Ezekben a mikvékben csapvízzel töltött merülőmedence van, ami összeköttetésben áll az alatta vagy mellette elhelyezkedő, tiszta esővízzel töltött mikvével. A csapvíz azáltal válik kóserrá a merüléshez, hogy vagy a mikvén keresztül érkezik a merülőmedencébe (*zriá*), és/vagy a két medence között egy előírt nagyságú nyílás van, melyen keresztül a csapvíz „megcsókolja” az esővizet, vagyis érintkezik vele (*hásáká*)².

FELSZÍNRE KERÜLŐ MIKVÉK HÁLACHIKUS PROBLÉMÁI

A rabbik ennek ellenére sem mondtak le a modern mikvékben a kútvíz

használatáról, mivel az eleve kóser, ellentétben a csapvízzel, amit viszont „káserolni” kell. Ehhez meg kellett keresni azt a megoldást, amivel a mélyben levő kóser kútvizet úgy lehet felhozni a felszínre, hogy az rituálisan használható maradjon. Erre a megoldás a szivattyú lenne, amivel azonban három hálachikus probléma van, amelyek mind egyazon töről fakadnak.

Ez a közös gyökér a Tórában található, ahol az elhullott állattól való tisztátalanságot tárgyalja a Biblia³: „Azonban a forrás és a gödör, amelyben vízgyülemény van, tiszta legyen (*jihje táhor*)”, vagyis a rituális fürdő vize nem válik tisztátalanná, akkor sem, ha nem tiszta dolog érintette⁴. RÁSI kommentárjában⁵ felhívja a figyelmet az eredeti héber szövegre, melyet pontosabb lenne „tisztá legyen” helyett úgy írni, hogy „tisztá marad”. Ez ugyanis nemcsak arra utal, hogy valami, ami tiszta, az tiszta is marad, hanem arra is, hogy valami, ami jelenleg tisztátalan, tisztává válik. RÁSI szerint, amellet, hogy ebből a versből megtanuljuk, hogy a mikve tiszta marad, azt is megtudjuk belőle, hogy a mikve vízében meg lehet tisztulni:

„**tiszta lesz**, az, aki megmerítkezik benne [hogy megszabaduljon] tisztátalanságától”.

A talmudi bölcsek⁶ feltették a kérdést, hogy miért említi a Tóra a forrást is és a gödört is. Hiszen míg előbbi teljesen természetes, nem emberkéz műve, addig egy gödör, amiben víz van, lehet teljes egészében emberi kéz műve: ha ember ásta ki és öntötte bele a vizet. Felmerül a kérdés, hogy ha a gödörben gyűjtött víz kóser lenne az alámerüléshez, akkor miért említi a forrást is a Tóra, amikor az – lévén teljesen természetes – magától értődően kóser. A válasz szerint azért említi a forrást is a Tóra, hogy ebből tanuljuk meg, hogy még a gödörbe gyűlő víznek is részben természetesen kell odakerülnie ahhoz, hogy kóser legyen az alámerüléshez.

Ez alapján háromféle vizet kizárhatunk, mert nem kóserek a rituális megmerüléshez:

1. *Májim söujim*: azt a vizet, amit már valaki összegyűjtött egy edénybe⁷.

2. *Hávájáto ál jödé ádam*: azt a vizet, ami emberi cselekedet által kerül a mikvébe, még akkor is, ha nem volt edénybe gyűjtve⁸. Egyszerű példa erre, hogy valaki átspricceli a kútból a vizet a me-

dencébe, ugyanakkor nem zárja ki pl. azt az esetet, ha az ereszből lefolyik.

3. *Hávájato bödávár hámkábel tumá:* azt a vizet, ami valamin keresztül folyt a mikvébe, ami ún. kész tárgynak számít és tisztátalanná válhat⁹. Ilyen pl. egy fémcső, ami nincs az épülethez rögzítve.

SZIVATTYÚK ÉS VÍZEMELŐ BERENDEZÉSEK

Ezek után térjünk vissza a szivattyúhoz: ahogy látjuk, az általa felhozott víz mind a három kizáró okkal ütközhet¹⁰. A rabbinikus irodalomban *Joszef Steinhardt* (1720–1776) fürthi rabbi tárgyalta elsőként ezt a problémát egy 1765-ben írt *responsum* levélben¹¹. Miután mindhárom problémát áttekintette a kéziszivattyúk használhatósága kapcsán, arra a konklúzióra jutott, hogy ha a fönti merülőmedence és a lenti forrás között van egy cső, amiben folyamatos, élő kapcsolat marad a két végpont között, akkor bizonyos feltételek mellett teljesen elfogadható lehet a használata a mikvében. A kismartoni születésű *Ákivá Éger* (1761–1837) poznaí rabbi többek között erre a *responsumra* hivatkozik a váci hitközség vezetőinek írt levelében¹².

A BUDAPESTI AUT. ORTH. IZR. HITKÖZSÉG Kazinczy u. 16. sz. alatt újonnan épült rituális fürdőjében úri és női fodrászat céljaira modernül berendezett két üzlethelyiséget, külön-külön bejárattal, a legtöbbet ígérőnek bérbeadja. A bérlő ezenkívül kizárólagos jogot nyer a fürdő földszintjén és az első emeleten e célra berendezett helyiségben úri és női fodrászatra, *manicure* és *pedicure* kiszolgálásra is. Pályázatok VII., Dob. u. 35. sz. alatti titkári hivatalunkban legkésőbb f. évi augusztus hó 10-ig nyújthatók be. Később benyújtott pályázatok figyelembe nem vehetők. Pályázók a közelebbi feltételeket titkári hivatalunkban (VII., Dob. u. 35.) megtekinthetik.
Budapest, 1930. évi július 23-án.
A budapesti aut. orth. hitközség előljárósága.

Zsidó újság

1930. július 25. 12. oldal

Ezzel szemben a német *Menáchem Mendel Kargo* (1772–1842) fürthi rabbi nem fogadta el kéziszivattyú használ-

ÚJABB KUTATÁSOK EREDMÉNYEI

A mikvék történetének felgöngyöltése a cikkek megjelenésével párhuzamosan is zajlik. Így sikerült rábukkannom annak a huszonhárom neológ mikvének az egyikére, melyeket a sorozat 7. részében, az *Egység* 118. számában³⁹ említettem. Ez a komáromi mikve, melyet a hitközség honlapjának tanulsága szerint 2006-ban fedeztek föl⁴⁰. Az épületen található tábla tanúsítja, hogy a mikve 1850-ben épült és 1931-ben esett át átépítésen. Ha a képen valóban az egykori merülőmedence látható, akkor az szokatlanul kis méretű volt.

Egy további mikvéről egy jiddis nyelvű memoárból⁴¹ szereztem tudomást az utóbbi időben. Ebben a makói Markovics Joszef Méir mesél arról, hogy részesült abban a nagy megtiszteltetésben, hogy személyesen találkozhatott a belzi rebbével, *Aron Rokeách* rabbival (1880–1957) 1943–1944-ben itt Pesten: „egy párszor bent is voltam személyesen nála... Ros hásaná előtti vasárnapon a *szlichot* bűnbánó napok első napján a belzi rebbe szállása egy távolabbi családtagom, *Friedman Eliezer* házában volt, akinek volt az otthonában egy privát mikvéje.” Bár nem írt címet, az egyértelmű, hogy ez a bizonyos szálláshely Pesten volt.

latának kóserságát¹³. Erre hivatkozva *Aszód Jehudá* (1794–1866) dunaszerdahelyi rabbi megtiltotta a zentai hitközségnek annak használatát a mikvében¹⁴. Azonban mások, bizonyos feltételek mellett, elfogadták, mint pl. *Hurwitz Srágá Fájvel* (1795–1844) pápai rabbi¹⁵, illetve *Perls Jichák Mose* (1784–1854) nagykarolyi rabbi.

Hűségese olvasóink bizonyára emlékeznek rá, hogy Szombathelyen egészen a hitközségek szétszakadásáig vezetett a szivattyú kósersága fölötti vita, melynek eredményeképpen önálló ortodox mikve épült¹⁶. Bár nem lehet pontosan tudni, milyen szerkezetű szivattyúról volt szó, az biztos, hogy ekkorra az elterjedt ortodox vélemény a gyakorlatban a szivattyúk ellen foglalt állást és nem nagyon akartak szivattyúzott vizet használni a mikvékben¹⁷.

A későbbiekben azonban mégis sikerült előállni egy megoldással, ami sokkal szélesebb körben vált elfogadottá. Ennek lényege, hogy a forrásba két különböző átmérőjű, egymásba tolt csövet vezetnek. A külső,

szélesebb csövet mélyebbre vezetik, a belső, keskenyebből pedig levegőt fújnak vízbe. A levegővel keveredett víz könnyebb lesz, mint a forrás víze, ami ezáltal fölfelé nyomja a vizet a külső, szélesebb csőben. Mivel ez mélyebben nyúlik a vízbe, a levegő nem tud kiszökni belőle, egy útja van: fölfelé haladni a belsőcsőben a merülőmedencéhez. Sok rabbi szerint ez a megoldás elkerüli mind a három problémát, mert igaz, hogy a levegő ember által kerül a vízbe, a víz emelkedése a víz saját természetéből ered és az ember nem segíti közvetlenül a fölfelé való törekvésében. Ehhez hasonló mikvéről – de nem levegővel, hanem párával – nagy vita folyt a Vácott megjelenő rabbinikus folyóiratban 1894–1895-ben¹⁸. A fentivel megegyező szerkezetű, levegővel működő mikvét épített *Teitelbaum Joél* (1887–1979) szatmári rebbe New Yorkban 1952-ben¹⁹, és ehhez hasonlóan sok szempontból már épített Bécsben *Spitzer Slomo Zalmán* rabbi (1820–1893)²⁰.

Más rabbik mégsem fogadják el kósernek, mert a víz – noha csak indirekt

módon okozta a felemelkedését ember azáltal, hogy elindította a levegőt fújó szerkezetet – továbbra sem teljesen természetes úton kerül a felszínre²¹. Ezért annak érdekében, hogy mindenki számára kóser mikvét biztosítsanak, az a jó megoldás, hogy az ilyen vízemelő berendezéses mikvéknél továbbra is fenntartják a merülőmedencék mellett vagy alatt az azzal érintkező esővízes medencét.

AMIKOR 300 LITER BORT ÖNTENEK A KÚTBA...

Van egy helyzet, ami miatt felmerül, hogy esetleg egy forrás vize mégsem kóser. Hogy ezt a kérdést tárgyaljuk, át kell ismételnünk néhány alapvető információt a mikvékről²².

A háláchá azt mondja, hogy ha megvan a megfelelő mennyiségű kóser víz a mikvében (ami 40 *szóá*, a szigorú számítás szerint kb. ezer liter)²³, akkor onnantól hozzá lehet önteni akár mennyi merített (csap) vizet, a mikve kóser marad²⁴. Ahogy a fent említett írás is mondja: „legyen tiszta”, vagyis minden körülmények között tiszta és kóser marad a forrás vize. De ha akárcsak egy deciliter is hiányzik a kötelező mennyiségből, és belekerül három *log* (két számítás létezik, az egyik szerint valamivel több, mint egy liter, a másik szerint 0,945 liter)²⁵ nem kóser víz, akkor az egész víz nem kóser, el kell távolítani, ki kell szárítani a mikve medencéjét teljesen²⁶ és előlről kell kezdeni a kóser víz beengedését. Erre azért van szükség, mert csak így lehetünk biztosak benne, hogy a nedvességből összegyűlő víz együttesen nem éri el a kb. egy litert²⁷.

De mi a helyzet akkor, ha a forrás vize keveredett nem kóser vízzel?

Ahhoz, hogy a kérdés érthető legyen, meg kell ismernünk egy fontos háláchát. Míg az esővíz alapú mikvének minimum mennyisége az 40 *szóá*,

ami nélkül nem kóser a mikve, a forrás alapú mikvének nincs minimum mennyisége, és a legkisebb mennyiség már kóser mikvének minősül. Csak-hogy gyakorlatilag ember nem tud alámerülni benne, ameddig nincs a mikvében nagyobb mennyiségű víz. Mivel tehát nincs alsó korlátja a kóser forrásvízes mikve vízmennyiségének, nem beszélhetünk arról sem, hogy mi van, ha 3 *log* nem kóser víz bekeveredett a nem megfelelő mennyiségű forrásvízbe. Azonban az lehet kérdés, hogy kóser-e a mikve, ha előbb volt nem kóser merített víz a gödörben, amelyben később előtört a forrásvíz.

Ez a helyzet például akkor állhat elő, ha vízzel lazítják föl a kemény földet, mielőtt hozzákezdenek a fúrásához. A probléma az, hogy így előfordulhat, hogy amikor megtalálják a vizet, akkor előbb lesz a gödörben a merített víz, mint a forrásvíz.

Különösen fontos ez annak fényében, hogy az elfogadott vélemény szerint²⁸ különbséget teszünk a talajvíz és a forrásvíz között, és az előbbi esetben, akárcsak az esővíznél, szükség meglennie az előírt minimum 40 *szóá* mennyiségnek. Így a talajvizet összegyűjtő kutaknál különösen fontos, hogy megoldást találjunk a kútvíz problematikájára, amelynek esetében előbb volt ott a merített víz, és csak később folyt be a megfelelő mennyiségű kóser víz.

A *Sulchán árukhban*²⁹ két vélemény van erről: Jozsef Káro rabbi (1488–1575) szerint kóser marad a forrásvíz, hisz ahogy előjött, már megvolt egy „megfelelő” mennyiség belőle, de Mose Iszerlesz rabbi (1530–1572), a RÖMÁ szerint szigorúan kell megítélni a kérdést, és ebben az esetben az egész forrásvíz, ami ide folyik, nem-kósernek számít. Mit lehet ilyenkor tenni?

A RÖMÁ szerint az ideális megoldás az, ha a mikveként való használat

előtt betömik a forrást tápláló vízereket, kiszárítják a gödört, majd eltávolítják a tömítést és visszaengedik a forrásvizet.

Van azonban, amikor ez nem megoldás, mert folyamatosan szivárog a gödör falából a víz. Ilyenkor erős szivattyúkkal kiszívják a vizet, amíg már elképzelhetetlen, hogy az eredeti három *log* vízből bármennyi ott maradt volna³⁰, majd három *tefách* (24 cm) homokot szórnak a gödör aljába, ami felszívja a nedvességet³¹.

Emellett sok vélemény szerint elfogadható megoldás nagy mennyiségű vörösbort önteni a gödörbe, akár több száz litert, annyit, hogy a víz színe megváltozzon, mert az a nem kóser merített víz, aminek nincs természetes víz színe, már nem számít víznek³², és nem tudja nem kóserre tenni a befolyó kóser vizet. Máshol sok tejjel csinálják ugyanezt³³.

Nagyjából 11 éves lehettem, 1977-ben, amikor mesteremnek, *Grünwald József* (1903–1984) pápai rabbinak – aki hatalmas szakértője volt a mikvének, több tanulmányt is írt a témáról³⁴ – teljesült élete nagy álma, és épült Brooklynban egy női mikve, ahol egyenesen a forrásvízbe lehet merülni. Különlegessége, hogy nem is túl mélyen van a medence. Nagyjából 10 lépcső vezetett le az előkészülő szobáig, majd újabb 10-15 lépcsőfok után már a forrásnál lehetett merülni. A probléma az volt, hogy a forrás nagyon nagy erővel tört föl, nem lehetett kiszárítani egykönnyen, így először nagy teljesítményű szivattyúkkal szívták ki a vizet sok napon keresztül, majd homokot hordtak rá és végül bort öntöttek a medencébe.

Nem olcsó ilyen nagy mennyiségű bort beszerezni a mikve kóserolásához. Amerikában közismert, hogy van egy híres borászati cég, amelyik direkt tart erre a célra bort. A cég verbói száрма-

zású alapítója és tulajdonosa, *Herzog Joná* (meghalt 1994) és fiai ugyanis minden bort, ami elromlott, félretettek erre a célra: ez volt a hozzájárulásuk az új mikvék építéséhez. Ott, ahol nem lehet ilyenhez hozzájutni, olcsó nem kóser bort használnak a célra.

A MIKVÉK KÓSERSÁGÁNAK ÁTTEKINTÉSE

Ma már – ahogy az utolsó két cikkből kiderül – ritkán sikerül olyan mikvét építeni, ahol a forrásban merülhetnek meg a nők, mivel az általában túl mélyen van. Ezért ma már a kényelem érdekében a felszínen épülnek a mikvék, melyeknek az alapja többnyire a tiszta esővíz. De mivel nem esik minden nap, nem lehet állandóan cserélni a vizet, ilyenkor az a megoldás, hogy kóserre teszik a csapvizet. Ehhez a mikve medencéje fölött (kevésbé ideális esetben mellette) van egy merülésre amúgy nem kóser csapvízzel töltött merülőmedence, aminek vize érintkezik az esővizével.

Ha azonban találnak a mikve helyszínén forrást, akkor van lehetőség vízemelő rendszert építeni, amely a levegő segítségével emeli föl a vizet, ami által folyamatosan elérhető lesz a forrásvíz. Mivel azonban nem minden vélemény fogadja el, hogy a vízemelő rendszer által felhozott víz kóser

megmerülésre, még mindig ott van az érintkezéses esővizes medence.

Ahhoz, hogy biztosak legyünk benne, hogy a forrás kóser, ki kell kísérlni: kiszáritással vagy nagy mennyiségű borral, illetve tejjel.

ÁTADÓ ÜNNEPSÉGEK

Amikor elkészül a mikve, nagy ünnepség keretében adják át, melyre általában több rabbist is meghívunk, akik megnézik a kérdéses pontokat, és áldásukat adják a fürdőre.

A mi esetünkben a történelmi dátum 2004. június 11., 5764. sziván 22., péntek volt: ezen a napon tartottuk az új mikve avatási ünnepségét.

Sajnos az, aki a legtöbbet foglalkozott vele és a szívét-lelkét adta annak felépülésébe, feleségem, *Oberlander Batsheva* rebbecen nem tudott jelen lenni. Ahogy korábban írtam³⁵, Mendel fiunk betegsége a mikve elkészültével egyidőben romlani kezdett, ezért New Yorkba kellett vinnünk kezelésre, és csak én repültem vissza az avatóra Budapestre. Szintén ideutaztak az adományozók családjakkal.

Ideérkezett Bécsből *Ávrahám Joná Schwartz* rabbi, és még jó barátom *Weisberger Mose Tuviá* rabbi is, aki talán 1-2 hónappal az átadás előtt kezdte meg szolgálatát Budapesten a Kazinczy

utcai zsinagógában, bekapcsolódott az ünnepségbe.

Az Egyesült Államokból velem tartott a szatmári közösség *bét dinjének* vezetője – aki a mai napon, amikor ezt a cikket írom, hunyt el (2020. december 7., kislév 21.) – *Friedman Jisráél Chájim Menáse* rabbi (1926–2020). Ő már akkor sem volt fiatal ember 78 évesen, de azt mondta, hogy örömmel kísér el egy ilyen jeles eseményre, megünnepelni, hogy Budapesten újra épül a zsidóság és egy ilyen szép és kóser mikvét adnak át. Emlékszem, hogy sok-sok jót kívánt és megáldott, kérte, hogy adjam át Batshevának is gratulációját, amiért ilyen szép intézményt hozott létre.

Befejezésül említeném, hogy az új mikvének már van három említése a rabbinikus irodalomban: (1) az óbudai származású *Neumann Jáákov Fichák* rabbi (1920–2007) az *Águrá bööhálchá olámim* művében, Montréal 2008³⁶, elemzi az új mikvét, „amit a lubavicsi rabbi épített szatmári chászidok adományozók pénzéből”, ezért úgy épült, hogy megfeleljen minden véleménynek. (2) A bécsi *Yaakov Yitzchak Biederman* rabbi a izraeli *Párdész Chábád* folyóiratban, 2007³⁷, szintén hasonlóképpen mutatja be az új budapesti mikvét. (3) Ezt idézi a New York-i *Eli Matusov* rabbi az *Or Jisráél* folyóiratban, 2008³⁸.

¹ *Egység* 116. szám 17. oldal; ² Lásd erről *uo.* 127. szám 17. oldal; ³ *3Mózes* 11:36.; ⁴ RáSI, RáSBÁM és Náchmanidész *uo.*; ⁵ *Uo.*; ⁶ *Torát Kohánim*, 9. párasá; ⁷ *Sulchán áruch Jd* 201:3.; ⁸ *Uo.* 39.; ⁹ *Uo.* 47.; ¹⁰ A továbbiakhoz lásd Ákivá Sternberg: *Májim chájim el keli* 159–187. oldal; ¹¹ *Zichron Jozsef* responsum *Jd* 13. fejezet; ¹² *Drus vöchidus* 1. kötet *michtávim*, 2. levél; ¹³ *Gidulé táhárá - Mikváot* 14. fejezet; ¹⁴ *Jehudá jáále* responsum *Jd* 215. fejezet végén; ¹⁵ Lásd *Imré és responsum Jd* 86. fejezet neki címzett válaszlevelében; ¹⁶ *Egység* 116. szám 17. oldal végén; ¹⁷ Lásd *Vajláket Jozsef* Bonyhádon megjelenő rabbinikus folyóiratban, 4. évfolyam, 1902, 35. fejezet, a szerkesztő jegyzetét; ¹⁸ 3. kötet, 5655. A vita résztvevői: *Zekl Bamberger* (1823–1934) német rabbi (*uo.* 30., 59–60., 85–86., 89. oldal), *Silberstein Jeszjá* (1858–1930) váci rabbi (*uo.* 39–40., 44–46., 51., 60., 111. oldal) és *Winkler Mordecháj Leb* (1845–1932) mádi rabbi (*uo.* 65–66., 69–70., 74–75., 98., 103–104. oldal). *Winkler* rabbi írása megjelent később a responsum könyvében, *Lausé mordecháj Jd* 1. rész 146–147. fejezet; ¹⁹ *Mikvé májim chájim* 16–17. oldal. Leírja részletesen tervrajzzal együtt *Feigelstock Yosef Yitzchak* rabbi: *Mikvé köhálchá* 140. oldal. Lásd illusztrációt; ²⁰ Lásd *MáHáRÁM Sik* responsum *Jd* 196. fejezet a neki címzett levél; ²¹ Ezt a megoldást támadta *Mose Landau* (1935–2019) Bné Brak-i rabbi, *Páámé Jáákov* folyóirat 45. szám 79–96. oldal. E megoldás védelmében fellépett válaszcikkében a londoni *Meir Posen* rabbi, *Or Jisráél* folyóirat 22. szám 102–110. oldal. Lásd még *Landau* rabbi vejenek válaszában: *Sáaré misor* responsum 3. kötet 40. fejezet; ²² A továbbiakról lásd *Éc Chájim* folyóirat 32. szám 352–373. oldal; ²³ Lásd *Egység* 111. szám 14–15. oldal; ²⁴ *SÁ* *uo.* 15.; ²⁵ *Mikvé májim* 3. kötet 117. oldal; ²⁶ *SáCH* a *SÁ*hoz *uo.* 57. végén; ²⁷ *Mikvé májim* *uo.* 117–120. oldal; ²⁸ Lásd *Pitché tsuvá* a *SÁ*-hoz 201:28.; *Táhárát májim* 210–211. oldal; ²⁹ *Uo.* 40.; ³⁰ *SáCH* a *SÁ*hoz *uo.* 86.; ³¹ *Vájáán Jozsef* responsum 5. kötet 164:15., 175. végén; ³² *SÁ* *uo.* 25.; ³³ Lásd *Dáreké tsuvá* 200:139. Érdemes megjegyezni, hogy a harmadik lubavicsi rebbe, a *Cemách cedek* (1789–1866) responsum könyvében (*Jd* 173. fejezet) nem fogadja el a színváltozásos megoldást; ³⁴ Lásd *Vájáán Jozsef* *uo.*; ³⁵ *Egység* 119. szám 14. oldal; ³⁶ 314–315. oldal; ³⁷ 18. szám 94.; ³⁸ 52. szám 70. oldal; ³⁹ 18. oldal; ⁴⁰ *A Hitközségi Híradó* 2020. augusztus 2. oldal is ír erről, de az internetes kép jobb, mert ott van rajta a fent említett dátumok eredeti képe; ⁴¹ *Dráj velten*, New York 2010, 445. oldal.

A ZSIDÓ GIMNÁZIUM alapítóinak arcképcsarnoka

Az *Egység* 135. számának Judapest anno rovatában bemutattuk a pesti zsidó gimnázium hosszú és vajúdástól nem mentes, de mégis dicső megszületésének történetét. Az ottani négy oldal nem volt elég ahhoz, hogy a főbb fordulópontok kifejtése mellett a szálakat mozgató személyeket is bemutassunk. A rovat új cikkében a zsidó gimnázium alapítóira emlékezünk. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

A ZSIDÓ GIMNÁZIUM ELŐMOZDÍTÓJA, A NEMZET NEVELÉSTUDÓSA

„Még 1886-ban, amikor »a felekezeti szellemnek újjáébredése hazánkban is kiválóan felekezeti ellen fordult,« Kármán Mór – iskolánk hálásan áldja dicső emlékét – mozgalmat indított, »hogy felekezeti versenyezve, középiskolák állításával szolgálatába álljon nemzeti köznevelésünknek«¹ – kezdődik szinte az összes iskolai értesítője a pesti zsidó gimnáziumnak. De ki volt valójában Kármán Mór?

Kármán Mór (szül.: Kleinmann, 1843–1915) Szegeden született, s eredetileg rabbinak készült, azonban a szószéktől eltántorította az irányzatok közötti folyamatos marakodás, így végül a tanügy felé fordult, ahogy maga fogalmazta: „készültségemet és lelkesedésemet tisztán nemzeti közügynek szen-

telem, de teljes hűséggel ragaszkodom ősi hitünkhöz, amint azt szent irataink velem megértették és a gondviselés áldása kísérte szent elhatározásomat”²

Így az 1869-es szukkoti beszéde („Az isteni hit ereje”) a régi szegedi zsinagógában első és utolsó maradt, mert még ugyanebben az évben Eötvös báró Lipcsébe küldte, hogy ott tanulmányozza a tanárképzést és a középiskolai rendszer felépítését. Miután hazatért, a pesti egyetem pedagógia, etika és pszichológia magántanára lett, 1872-ben pedig az ő előkészítései alapján megnyílt a pesti gyakorló középiskola. A Kármán által kidolgozott magyar középiskolai tanterv elsősorban a Herbart-féle pedagógiai rendszer meghonosításában állt, „hogy a tanuló a maga fejlődését szervesen kapcsolja össze a nemzet történeti fejlődéseinek egyes szakaszaival”³. Tíz éven át szerkesztette a *Magyar*

Tanügyet, de legjobban továbbra is a katedrán érkezte jól magát. Munkássága végül a legfelsőbb körökben is elismerésre került, így 1907-ben magyar nemességet, egy évvel később „szőlőskislaki” előnevet is kapott, ami pedig neki a legfontosabb volt, hogy 1909-ben rendes tanárrá nevezték ki az egyetem bölcsészeti tanszékén. Az Akadémia több munkájának lett kiadója, számos írását lefordították és forgatták Európa több országában.⁴

A Magyar Királyi Tanárképző Intézet Gyakorló Főgimnázium 1915–1916-os értesítője Geréb József (1861–1930) irodalomtörténész, tanár 25 oldalas, tartalmas előadásának leiratával kezdődik, melyet Kármán emlékére mondott el az intézmény ünnepi ülésén. A megemlékezés rövid részletei:

„Földi pályáját befejezte és nemzetére hagyta lelkének kincseit. E gazdag örökséget megbecsülni, a

A gimnázium fiú része az udvar felől

FORRÁS: MILEY

benne élő eszméket ismertetni, fejleszteni, az életbe átvinni lesz hivatalosa tudós társaságoknak, pedagógus köröknek, közoktatásunk vezérférfiainak. [...]

Hány fiatal jelölt jött ide ínséges éveibe belefáradva, olykor cinikusan, hogy néhány fogást eltanulva keresse meg mindennapi kenyerét, s Kármán óráin csakhamar egészen más emberek lettek. Megtanulták, hogy az iskola templom, a gyermek lelke szentség, melyhez durva kézzel vagy készületlen elmével hozzányúlni szentségtörés.⁵

HÁROM ALAPÍTVÁNY ÖSSZESZERVEZÉSE

Azonban hiába a nemes gondolatú javaslat, a pesti zsidó gimnázium nem jöhetett volna létre, ha nincsenek olyan nagylelkű mecénásai, mint lovag kövesgyüri *Freystädtler Antal* (1825–1892), *Wahrmann Sándor* (1839–1899) és *Taub Salamon* (1822–1897). De velük kapcsolatban is ki kell emelni Kármán munkáját, hiszen Freystädtlert ő győzte meg, hogy teremtse alapot egy felekezeti középiskolára, a további adományokat pedig szintén ő szervezte egybe és a rendelkezésre álló tőke alapján ő kezdte meg a szervezést.

AKIK KÁRMÁN ESZMÉJÉT VALÓRA VÁLTOTTÁK

Az *Egyenlőség* 1892 tavaszán örömitas szavakkal jelentette, hogy egy még meg nem nevezhető filantróp megmentette a zsidókat a szegénytől, hogy amíg az 55 ezer főt számláló unitáriusoknak két gimnáziumuk van, addig a 700 ezer főt számláló zsidóknak egyetlen sincs...

A hagyományozó lovag kövesgyüri Freystädtler Antal volt, aki aranybetűs nevet halálában szerzett magának, legalábbis a zsidó közéletben, hiszen már csak a címei is szélesebb körű társadalmi ismeretéről árulkodnak. Freystädtler az Esterházy hercegek kaposvári uradalmát bérelte évtizedeken át, majd jelentős birtokokat szerzett Somogy, Zala és Veszprém megyékben. Mint ahogy sajnos a zsidó nemesi családok nagy részénél tapasztalható

Freystädtler Antal

volt, úgy a Freystädtler család tagjainak többsége is eltávolodott ősi hitétől – a vagyonalapító megérezhette ennek fájdalmas súlyát, s talán ezért is döntött a jelentős adomány mellett. Halála közeledtével május 2-án sietette ügyvédek, hogy végrendeletét hitelesítsék, majd ezután megnyugodva vonult vissza tótvázsonyi birtokára, ahol május 15-én hunyt el.⁶ Freystädtlert, kívánságának megfelelően, ottani birtokán, a mai Kátyó-hegy tetejére temették, magányos obeliszkjét később a tótvázsonyi református temető egy szegletébe menekítették át a sírablók elől.

Az izraelita középiskola második nagy hagyományozója a felekezeti életben is ismert család tagja, Wahrmann Sándor, az első (elismert) pesti rabbi, Wahrmann Izrael (1755–1824) unokája és Wahrmann Mór (1832–1892), a magyar országgyűlés első zsidó vallású képviselőjének bátyja volt. Testvérével együtt vezette bankházukat, azonban ő a rivaldafény árnyékában érezte jól magát. Korán vissza is vonult az üzleti élettől, és inkább irodalommal és közgazdaságtannal foglalkozott. Végrendeletében így fogalmazott:

„Vagyonom és majdani hagyatékom saját szerzeményem, a szorgalom, takarékoság és szerencsével párosult iparkodás eredménye. És minthogy sem felmenő, sem leme-

nő ágban örökösöm nincs, azt a vagyont pedig, melyet boldogemlékű szüleim után örököltem, úgy szorult viszonyok közé került vérbeli rokonom segélyezésére, mint általában jótékonyági célokra már sokszorosan kiadtam: jogosan jelenthetem ki, hogy végakarati intézkedéseimet sem törvényes, sem méltányossági igény nem feshelyezheti és nem korlátozhatja, [...] Hatszázezer korona, azaz háromszázezer forint tőkét, mint »Wahrmann Sándor-fé-

Wahrmann Sándor

le középitanodai alapítványt« a pesti izraelita hitközség kezelésébe bocsátók oly rendelkezéssel, [...] hogy ezen középitanoda Mózes vallású növendékei vallásuk s a héber tudományok tanáiból behatóbb oktatásban részesüljenek, mint amennyit e mai napig középiskolai tanulóknak tanítani szoktak.⁷

A hamardik mecénás Wahrmann Sándor egy közeli barátja, a szintén család nélküli Taub Salamon volt, aki – ahogy a *Pesti Napló* találóan megjegyzi – „sokkal inkább halott volt, valameddig élt, eltemetve az ismeretség homályába, s most, hogy meghalt, támadt föl egyszerre fényes, káprázatos életre”. Fiatalon bórkereskedésből szerezte vagyonát, mely külső szemmel láthatatlan maradt, ugyanis a legpuritánabb életet élte, ha idősebb korában üzleti ajánlattal jöttek hozzá, mindig azt

■ Taub Salamon

válaszolta, hogy „fél csirkénél többet úgy sem ehet ebédre, arra meg telik neki...”⁸ Taub vagyona tehát csak halála után lett kamatoztatva, a különböző (több felekezetre való tekintet nélküli) jótékony ügyekben.

A MŰVÉSZ ÉS PEDAGÓGUS

Lajta Béla (1873–1920) az utolsó elkészült alkotására eredetileg öt tervet adott be; a gyakorlatban a beadványok kombinációja valósult meg több módosítással. Lajta együtt dolgozott Kármánnal, így a művész és pedagógus együttműködéséből egy egyszerre esztétikus és praktikus iskola lett világra hívva. Az építési szerződést 1912. december 15-én kötötték, az építkezés, melynek részleteit előző részünkben közöltünk, következő év július 1-jén kezdődött.⁹ Teljes pompáját azonban egyikük sem érthette meg.

A GIMNÁZIUM ÚJ KATALIZÁTORA

A jó ütemben haladó építkezés elé az első világháború kitörése vetett gáncsot. Az Abonyi utcaképet majd' egy évtizedre a vakolatlanul meredő falak zord látványa uralta, s az intézmény megnyitása is lekerült a napirendről, miután Kármán Mór elhunyt. Hogy a gimnázium mégis elindulhasson, legalább egy átmeneti hajlékban dr. Feleki Béla (szül.: Füchsl, 1862–1923) ügyvéd, a hitközség alelnöke és tanügyi

TETEMREHÍVÁS

Taub Salamon jótékonyága meghihlette a *Borsszem Jankó* élclap szerkesztőit is és *Tetemrehívás* címen pengeélre állították a tékozló politikai elit nemeseit az egyszerű munkából meggazdagodó, de jótékony zsidóval:

TETEMREHÍVÁS

A legsötétebb Lipótvárosban
Halva találták Taub Salamont.
Lesik elegen, izgatottan:
Kire hagyta azt a kis vagyont?
A testamentom-hiány álmot leront.

Maga esze munkája kereste,
Másfél milliócska kerekén.
Belé is aggott a lelke, teste,
Élete nem irigység tárgya nekem,
Szánakozom az ily embereken.

Örömtelenül, hogy napja lepergett,
És eljött, aminek eljönnie kell,
A halál követe áll feje mellett,
Sietős indulást követel –
S szívébe' csudás érzés heve kel.

Gyűjtő, kemény keze kienged,
És szórva repülnek szét százezrek,
Fájdalomnak írt, ínségnek enyhet
Egy tollvonással ő szerzett –
Taub Salamon így végezett.

S a közvélemény megnyugodott felette:
Mehet kötelességét tette.

Zsibongva forrong az ország háza,
Sejteti jöttét nagy esemény.
Lobog a szívekben a várás láza,
Vajj' hova vág szava, az éles, kemény?
Csapása nyomán kiserken-e vér?

S szól a nagyúr. Csetlik-botlik nyerve,
Grammatika nem imponál.
Hetet-havat kuszán összekeverve,
Mit nem igazol más, csak a pohár,
Összecsendülvén dús lakomán.

Belőle az ügynek se haszna, se kára,
De örvöng minden demokrata.
Van uradalma, palotája, vára
S közénk alázkodik mégis maga –
Éljen az eszmék bajnoka!

Nem szerz vagyont, úgy örökölte,
Éppen annyit tett, hogy született.
Uri kényelme milliókat költe –
Ám jót a köznek soha se tett,
Pár silány tósztot elkövetett.

Örvendj hazám, szobrot neki. Lásd:
Félbeszakítá a nyaralását.¹²

előjárója kezdeményezett hathatós kampányt. Halálakor az alábbiakban búcsúzott tőle az életre hívott gimnázium igazgatója:

„1919 őszén, midőn az üldözés és a rágalom az iskolás gyermekeket sem kímélte már, gyors elhatározással életre hívta gimnáziumunkat – más iskolákkal egy időben –, hogy itt szerető otthont adjon minél több zsidó fiúnak. Milyennek képzelte iskolánkat? Mint a próféta mondja: Ez a tan a házról. A hegy tetején egész határa köröskörül szentek szentje; íme ez a tan a házról. (*Jehezkiél* 43:12.) Magasan emelkedjék ki minden iskola közül, még a környéke is, köröskörül szentek szentje legyen. Legyen a legszebb, legyen a legjobb iskola, azt szerette volna. Hogy legszebb legyen, azon utol-

só lehetőleg fáradozott. Iskolánk palotája ott mered égnék az Abonyi- és Bálint-utca sarkán, mintegy jelképezve Csonkamagyarország egész nyomorúságát és Feleki Béla utolsó munkája az volt, hogy megindította ennek az épületnek legalább részben való befejezését.”¹⁰

VILÁGHÍRŰ IGAZGATÓ A GIMNÁZIUM ÉLÉN

Kevés középiskola dicsekedhet, hogy nevét egy széles körben elismert tudós ember fémjelezte volna, de a kevesek között találjuk a pesti zsidó gimnáziumot. Első igazgatója dr. Heller Bernát (1871–1943) volt, aki 1896-ban egyszerre szerezte meg a rabbioklevelet és német-francia szakos tanári diplomát, és mint orientalista, mesekutató híresült el.

Az igazgatói állást csupán rövidebb ideig töltötte be, mivel 1922-ben a Rabbiképző Intézet nívójának fellendítésére kérték, hogy foglalja el a bibliai tanszéket, mely Bacher Vilmos (1850–1913) halála után hanyatlásnak indult. Hellerben nem csatlakoztak, mert a rabbiképző újabb fénykora kezdődött. A gimnáziumtól az alábbi hitelvekkel búcsúzott:

„Minden gyermek külön egyéniség, külön érték, külön feladat mindannyiunknak.

Minden tanár teljesen az iskoláé. Minden ereje, minden munkája, minden ambíciója az iskoláé. Tekintet nélkül arra, hogy mások is megteszik-e vele szemben kötelességüket, a tanár a maga teljességével tartozik az iskolának.

A gimnázium főbejáratának egy korábbi vázlatja (Forrása: Kiscelli Múzeum Fotótár, ltsz.: 66.2424, Lajta Béla Virtuális Archívum)

Végzős osztálykép a leánygimnáziumból, középen Wirth igazgatóval (Forrás: MILEV)

Minden tanár egészében a zsidóságé. Ez azt jelenti, hogy kötelessége megismerkedni a zsidósággal: meg kell ismernie a zsidóságot, ezt a hatalmas történeti folyamatot, eddigi alakulásában, hogy jövő alakulásához hozzájárulhasson;

Meg kell ismernie a zsidóságot és ha megismerte, le kell vonnia a következményeket a maga életére, a maga gyakorlatára egyfelől, másfelől tiszteletben tartja és semmiképpen nem gátolja tanítványainak legteljesebb vallási gyakorlatát.

A zsidó erkölcs és erkölcsi szolidaritás egyformán kötelező mindenkire.

Minden tanár beleolvad abba a nagy feladatba, hogy előkészítjük a jövő nemzedéknek megújodását és megtisztulását. Ebből az iskolá-

ból fog kiindulni nagy mértékben a regeneráció: a miénknél erősebb, egészségesebb, nagyobb nemzedéket akarunk nevelni.”¹¹

Heller első éves igazgatósága után a fiú- és leánygimnázium kettévált, ő pedig a fiúk intézményét választotta. A leánygimnázium első igazgatója 1920–1939 között Wirth Kálmán (1876–1944), míg a fiúké, Heller professzor távozása után 1940-ig Kármán egyik tanítványa, Goldberger Salamon (1879–1945) korábbi igazgatóhelyettes lett. Mind Wirth, mind Goldberger kiváló meglátásainak hála, a pesti zsidó reálgimnázium az élvonalba tört.

Néhányan, a kiváló tanári kart nem is érintve, akik a hazai oktatás és művelt társadalom előmozdításáért oly sokat tettek.

¹ Heller Bernát dr., *A Pesti Izraelita Hitközség Alapítványi Főgimnáziumának értesítője az 1919–1920.* Budapest: 1920. 2. old.; ² Ballagi Ernő, „Száz év előtt született Kármán Mór”, *A Magyar Zsidók Lapja*, 1943. 5. évf. 32. szám, 6. old.; ³ Goldberger Salamon, *A Pesti Izraelita Hitközség Reálgimnáziumának értesítője az 1931–1932. iskolaévről.* Budapest: Az Iskola Igazgatósága, 1932. 10. old. A továbbiakban: GOLDBERGER, 1932.; ⁴ „Hírek – Kármán Mór meghalt”, *Az Ujság*, 1915. 13. évf. 287. szám, 12. old.; ⁵ Geréb József, „Kármán Mór emlékezete”, in: Pruzsinszky János dr., *A M. Kir. Tanárképző-Intézet Gyakorló-Főgimnázium értesítője az 1915–1916. Iskolai évről.* Budapest: 1916. 1–26. old.; ⁶ GOLDBERGER, 1932: 16–17. old.; ⁷ GOLDBERGER, 1932: 18. old.; ⁸ „Taub Salamon”, *Pesti Napló*, 1897. 48. évf. 163. szám, 9. old.; ⁹ GOLDBERGER, 1932: 21–22. old.; ¹⁰ Goldberger Salamon, *A Pesti Izraelita Hitközség Alapítványi Főgimnáziumának értesítője az 1922–1923. iskolaévről.* Budapest: Az Iskola Igazgatósága, 1932. 1–8. old.; ¹¹ Scheiber Sándor, „Dr. Heller Bernát élete és tudományos munkássága”, in: Szemere Samu dr., *Az Izraelita Magyar Irodalom Társulat LXV. Évkönyve.* Budapest: 1943. 100. old.; ¹² „Tetemrehívás”, *Borsszem Jankó*, 1897. 30. évf. 25. szám, 4. old.

**KÖVES SLOMÓ RABBI és családja,
TZEMMY ÉS SOPHIE BASSMANN**

CTEEN, TZEMMY ÉS SOPHIE

„Több mint 60 Chánuká-ajándékot
Cteen-zoknival és Chánuká-csemegével
8 versenyzővel, akik háromtagú csapatokba
osztottuk őket."/>

CHÁNUKA

**SZENTENDRE, MYERS MENDY és családja,
SZILÁGYI NÓRA, A CEDEK Szeretetszolgálat vezetője**

Flórián tér

ÉS SOPHIE BASSMANN

csomagot vittünk ki egy chánukiával, ékkel. Virtuális Chánuká-partit rendeztünk sűri előtt mutatták kreatív chánukiájukat."

KÁ 2020

DEBRECEN,
FAIGEN SÁMUEL RABBI és családja

ZSILIP, GLITZENSTEIN SÁMUEL RABBI és családja
és HURWITZ DVORA rebbecen

Szent István Park

Szentendre

BUDAVÁRI ZSINAGÓGA, FAITH ÁSER RABBI és családja,
SZILÁNK ZSUZSA és KOVÁCS GERGŐ (Maimonidész Gimnázium)

BERLANDER BÁRUCH RABBI és családja

ÚJBUDAI KÖZÖSSÉG, STELL ÁZRIK és családja

„MIÉRT A ZSIDÓK?”

DENNIS PRAGER sikerkönyve immár magyarul is elérhető. Bár a várva várt budapesti bemutató a járvány miatt elmaradt, az online térben mégis lehetőség nyílt rá, hogy megismerhessük a szerzőt és a magyar olvasók számára talán sok szempontból forradalmi látásmódját. Pragerrel a zido.com-on zajló online könyvbemutatón **Köves Slomó** rabbi beszélgetett.

– A könyv bevezetőjében azt írja, hogy amikor először megjelent a műve 1983-ban, azt gondolta, hogy a gyűlöletnek, melyet az én nagyszüleim, illetve az Ön szülei elszenvedtek, már vége. Azért született a könyv, hogy mindez soha ne ismétlődhessen meg. Majd 2016-ban azt mondta, hogy fel kell ismernünk, hogy a zsidók ismét veszélyben vannak. Most, 2020 végén ismét veszély fenyegeti a zsidókat?

– Mint tudjuk, rengeteg gond van a világon, a gonoszok pacifikálása az egyik ilyen. Hogy egy példát mondjak: Irán pacifikálása emlékeztet 1938-ra. Van egy ország, melynek rezsimje a zsidó állam elpusztítását tűzte ki célul, az európai országok pedig azon versengenek, hogy adjanak vagy vegyenek Irántól valamit. Amikor Donald Trump volt az Egyesült Államok elnöke, egyértelmű vonal volt Iránnak meghúzva, de a világ elitje, szeretné pacifikálni Iránt. Egy kívülálló volt az, aki megállítja az iráni fenyegetést. Az Izrael megsemmisítésére való törekvés a másik dolog, amit meg kell említeni, mert nagyon fontos. Nem érdekel, hogy az emberek szeretik-e a zsidókat. A britek nem szeretik az íreket, az írek nem szeretik a briteket, a németek nem szeretik a franciákat, a franciák nem szeretik a németeket. Mindenhol a világon van ilyen, bármerre jár az ember, mindig van, hogy az egyik nép nem szereti a másikat. Ez nem helyes, de nem is borzasztó. A probléma nem a zsidók nem-szeretése. A probléma a zsidók gyűlölete. Ez ugyanis egyedülálló. A zsidók iránti gyűlölet egészen különleges, mert ez az egyetlen olyan gyűlölet, mely kiirtásra törekszik. Vajon a németek kiirtanák a franciákat vagy a franciák kiirtanák a németeket?

Ilyesmi eszükbe sem jutna. 200 ország van a világon, és csak egyet akarnak végleg elpusztítani. Csak egyet. Úgyhogy csak nyomatékosítani akarom: a zsidók elleni gyűlölet egyedülálló a világon.

– Amit különösen érdekesnek talállok a könyv megközelítésében az az, hogy számos okát fedezhetjük fel a zsidógyűlöletnek. Azonban van egy spirituális megközelítés. Röviden úgy foglalható össze, hogy ha meg akarjuk érteni az antiszemitizmus lényegét, akkor először meg kell értenünk és határoznunk, mi a „szemitizmus”. Meg kell értenünk, kik a zsidók és mit képviselnek ahhoz, hogy megértsük, hogyan fejlődött ki ez a gyűlölet. Nem gondolja, hogy ez veszélyes lehet? Ha azt mondjuk, hogy a szemitizmus, a zsidóság az oka a zsidógyűlöletnek, ez kifogást adhat az antiszemitáknak, hogy antiszemiták legyenek?

– Először is nincs szükségük kifogásokra. Azt gondolom, hogy az ókor rabbijai jobban értették az antiszemitizmust, mint 99%-a azoknak, akik zsidó történelemről vagy antiszemitizmusról írnak. A Talmud rabbijai egy egész terjedelmes trak-

tátust írtak arról, hogy megehet-e egy zsidó egy olyan tojást, amit jom tovkor, zsidó ünnepnapon rakott a tyúk. Ez egy nagyon bizarr kérdés, de mégis így van. Egy egész traktátus szól erről, mégis összesen két sor van az antiszemitizmusról. Ennek oka az, hogy nincs a rabbik közt vita. Pontosan tudták és értették, hogy miért utálják a zsidókat. Ennek oka egy játék a héber szavakkal, amit az is megért, aki nem beszél héberül. A gyűlölet héberül „sziná”, ami nagyon hasonlít a Szinájra, vagyis a Szináj-hegyre, bár eltérő módon írják. „Ebből a zseniális szójátékból a rabbik úgy mondták, hogy a „sziná”, a gyűlölet „Szinájtól” származik. Mi történt a Szináj-hegynél? Isten átadja a zsidóknak a Tízparancsolatot. Isten kinyilvánítja erkölcsi akaratát. Ez a kezdet. Egészen Szinájig a zsidók egy család voltak, Szinájnál néppé váltak. Az egyiptomi kivonuláskor, ahogy a Tóra fogalmaz, „erevráv” vegyes népség csatlakozott a zsidókhöz. A zsidóság egy koncepció, nem egy etnikum. Vannak fekete zsidók, ázsiai zsidók, sémita zsidók, európai zsidók, mindenféle zsidók. A zsidóságba be lehet térni.

Ez bizonyítja, hogy nem vagyunk etnikum. A zsidóság egy koncepció, és a világ gyűlöli ezt a koncepciót. Azt, hogy van egy Isten, aki bíraskodik minden ember felett. A zsidók egy bíraskodó Istent adtak a világnak, és ez megbocsájthatatlan. Hitler kiadta a saját tízparancsolatát, mert gyűlölte a Tízparancsolatot. És erre jó oka volt. A zsidógyűlölet egyben a zsidó-ideológia gyűlölete. Ha a zsidók otthagynák a zsidó ideológiát és nem-zsidókká válnának, elhagynák a vallásukat, elhagynák a Tízparancsolat ideáját, megszűnne a zsidó-gyűlölet.

– Sok zsidó a 19-20. és sajnos a 21. században, köztük mind a négy nagyszülőm, úgy döntöttek, hogy elhagyják a zsidóságot, mert ha továbbra is zsidók maradnak, akkor ismét pusztulás vár rájuk. Mi tehát a megoldás? Feladni az identitásunkat?

– A rabbiknak igaza van, no nem azért mert ők a rabbik. Számos alka-

lommaal nem értek egyet a rabbikkal. Zsidóként ezt meg is teheti az ember, hogy nem ért egyet a rabbikkal. De igazuk van, és ha ez így van, akkor az egyetlen megoldás az, hogy amennyiben a gyűlölet oka Szináj, akkor a zsidók elleni gyűlölet megoldása is a Szináj. Ez a zsidó történelem nagy iróniája. Ha a világ elfogadta volna a Tízparancsolatot, nem lett volna holokauszt. Ez nyilvánvaló. Az én feladatom zsidóként, hogy elhozzam a Tízparancsolatot és a Parancsolót a világnak. Van egy kijelentés Mózes ötödik könyvében, a Dvárimban, a könyv vége felé Mózes azt mondja: „Jól magyarázd el ezt a Tórárt!”, héberül „beer héjtev”, magyarázd el alaposan. Rási, a valaha élt legnagyobb kommentátor azt mondja, hogy ez a kijelentés azt jelenti, hogy le kell fordítani a Tórárt világ 70 népének nyelvére. A zsidók elfelejtették, hogy küldetésük van ezen a világon. Ez a zsidó világ legnagyobb problémá-

ja szerintem. Azok a zsidók, akik úgy érzik, hogy küldetésük van a világban, nem tartják a Tízparancsolatot. Marxnak, ortodox zsidó rabbik unokájának, volt küldetése a világban. A Tízparancsolat ellentétének terjesztése. A zsidók, akik csatlakoztak a bolsevizmushoz, a kommunizmushoz, azt gondolták, hogy van küldetésük. Azt szoktam mondani, hogy a zsidók a legvallásosabb nép a világon, csak a legtöbb zsidónak nem a judaizmus a vallása. A vallásuk a marxizmus, a kommunizmus, humanizmus, környezetvédelem, feminizmus és így tovább. Ha van benne izmus, valószínűleg zsidók találták ki. Ezért tehát ez egy segélykiáltás a zsidóknak, hogy ne várjátok, hogy a világ tisztességes legyen, ha nem mutatjátok meg nekik, miként kell erkölcsösnek lenni. A zsidóknak tehát küldetésük van, hogy megmutassák a világnak a moralitás alapjait az isteni kinyilatkoztatásra építve.

DENNIS PRAGER – A KONZERVATÍV VÉLEMÉNYVEZÉR

Dennis Prager 1948-ban született Brooklynban, modern ortodox zsidó családban, és mára Amerika egyik legismertebb talk radio műsorvezetője, konzervatív gondolkodó és véleményformáló. 1982 óta saját rádióadót vezet Los Angelesben, gyakori vendége a Fox and Friends, a Hannity, a CBS Evening News, a The Today Show műsoroknak.

Politikai munkássága kezdetén a Szovjetunióban ragadt zsidók kimentésével foglalkozott, fokozatosan azonban egyre átfogóbb politikai véleményformálónak vált. 2009-ben megalapította a PragerU nevű amerikai nonprofit szervezetet, amely konzervatív nézőpontú videókat készít különböző politikai, gazdasági és filozófiai témákról.

Fiatalkorában a New York-i Brooklynban található Flatbush jesi-vába járt, ahol összebarátkozott Joseph Telushkin rabbival, a híres gondolkozóval, aki számos sikerkönyv szerzője. Tanulmányait a Brooklyn Collage-ben folytatta, történelem és közel-keleti tanulmányok szakon végzett. Ezt követően a Columbia University-n és a Leeds University-n tanult, de nem szerzett további diplomákat.

Prager, miután befejezte az egyetemet, elhagyta ugyan az ortodoxiát, de alapvetően vallásos maradt. Számos könyve jelent meg, köztük a politikai témájú „Miért kell, hogy az amerikai értékek győzzenek a világon?“, a Joseph Telushkinnal közösen írt „Kilenc leggyakrabban feltett kérdés a zsidóságról” és a most magyarul is megjelent „Miért a zsidók?” című munkája a legismertebb.

A PragerU-nak mintegy 2,8 millió követője van a YouTube-on, a platformon megtalálható videókat összesen mintegy 4,2 milliárd alkalommal tekintették meg.

DENNIS PRAGER–JOSEPH TELUSHKIN: MIÉRT A ZSIDÓK? AZ ANTISZEMITIZMUS OKAI

Ez a könyv az antiszemitizmus 2000 éves, korokon, eszméken, földrajzi területeken átívelő történetét igyekszik felvázolni.

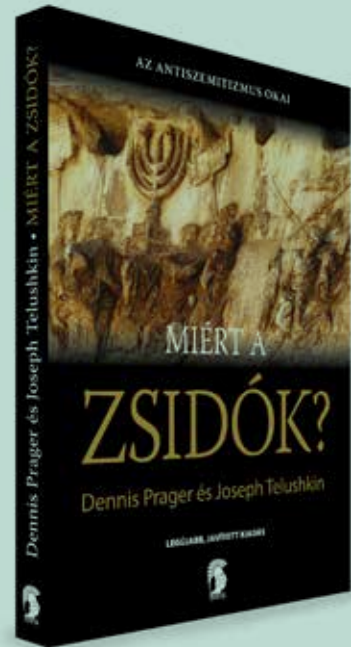
Semmilyen másik valláshoz, nemzethez vagy politikai elnevezéshez kapcsolódó szó nem ébreszt olyan szenvedélyeket mindmáig, mint a zsidó szó. Miért váltak a zsidók a történelem legkitartóbb és legegységesebb gyűlöletének a célpontjaivá? Miért tartotta Hitler a zsidók elpusztítását még a 2. világháború megnyerésénél is fontosabbnak? Miért foglalkozik az ENSZ többet az Izrael nevű apró országgal, mint a világ bármely másik országával?

Az antiszemitizmus a történelem legrégebbi, legtartósabb és legelterjedtebb csoportgyűlölete nemhogy csökkent volna a XX. század végére, a XXI. század elejére, hanem tapasztalhatóan erősödik a világ számos részén. Ezért szükséges megtenni mindent okainak elemzése, megértése érdekében, mert pontos diagnózis nélkül lehetetlen akárcsak megkísérlni, hogy hatékony gyógymódot találjunk ennek a lelkiállapotnak a kikúrálására.

A *Miért a zsidók?* világos, meggyőző és gondolatébresztő olvasmány. Kötelező mindazok számára, akiket szeretnék megérteni azt az egyedülálló szerepet, amelyet a zsidók az emberiség történelmében betöltöttek.

Ebben a kötetben Dennis Prager és Joseph Telushkin megkísérli felfedni és értelmezni az ókortól a holokausztig és a jelenlegi közel-keleti krízisig elevenen élő antiszemitizmus gyökereit.

(MINERVA KIADÓ)

– Jó pár századon keresztül a kereszténység maga is hirdette az antiszemitizmust. Hogy mondhatjuk ezek után, hogy ha valaki tartja a Tízparancsolatot, akkor nem lesz antiszemita vagy zsidógyűlölő? Ön azt állítja, hogy a konzervatív keresztények nem antiszemiták és hogy fontos, hogy konzervatívok, zsidók és keresztények együttműködjenek. Nem ellentmondás ez?

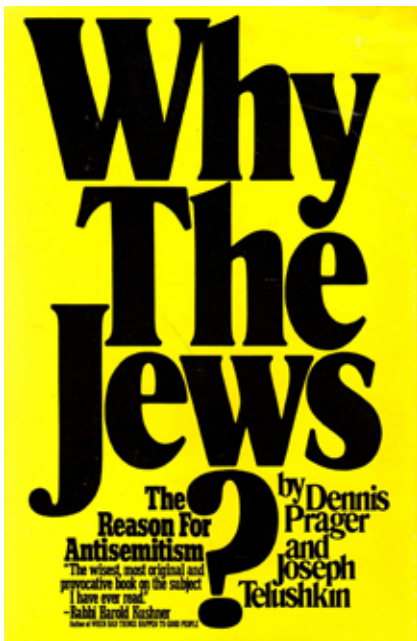
– A kereszténység története elég vegyes képet mutat. Egyrészt a legnagyobb zsidó filozófus, Maimonidesz, a *Jád háCházáká* című kiváló munkája végén azt mondja, hogy a kereszténység vitte ki a Tórát a világba. Ezért tud a világ Ábrahámról, Mózesről és a Tízparancsolatról, az Édenkertről, Ádámról és Éváról és hogy Isten teremtette a világot. Ezt a keresztények terjesztették el, nem a zsidók. Korábban persze a zsidók is terjesztették, még a kereszténység előtt. A kereszténység vegyes, egyrészt nekik köszönhetjük, hogy a világ tud a Tóráról, másrészt rengeteg zsidó-üldöztetés volt miattuk. Ez egy bonyolult téma. Nyilvánvalóan nem végeztek jó munkát a Tízparancsolat terjesztése érdekében.

Hogy hirdeted azt, hogy „Ne ölj!”, miközben zsidókat gyilkolsz? Az ember képessége a jó kifordítására egészen egyedülálló. Ha viszont a mai világra tekintek, a következőt tudom mondani: Amikor a kereszténység meghalt Európában, helyére a fasizmus, náciizmus és kommunizmus jött. Nem szeretetet kaptunk helyette, hanem borzalmat. Heinrich Heine, a legnagyobb német költő, aki egyébként egy szekularizált zsidó volt, azt írta 100 évvel Hitler előtt, hogy az egyetlen dolog, mely megakadályozza a németeket abban, hogy tömeggyilkosok legyenek, hogy szörnyetegekké váljanak, az a kereszténység. [Utalás Heine 1835-ben megjelent, A vallás és filozófia története Németországban című esszéjére, melyben többek között ezt írta: „A kereszténység (...) némileg enyhítette ezt a brutális germán háborús szeretetet, de nem tudta elpusztítani. Ha összetörük az a visszafogott talizmán, a kereszt, az ókori harcosok örült örültsége, (...) ismét lánggra lobban. Ez a talizmán törekeny, és eljön a nap, amikor szerencsétlenül összeomlik” – a

szerk.] Igaza volt. Megmondta, mi fog történni. Az Amerikai Egyesült Államokban a leginkább pro-zsidó, pro-Izrael csoport az evangéliumi keresztényeké. Nem tudom, így lesz-e 50 év múlva, de most így van. Ezért tehát kell legyen együttműködés zsidók és keresztények között ma.

– Térjünk át talán egy másik szempontra, a fundamentalista, a szélsőséges szekularizáció kérdésére, mely ellen komolyan harcol. Talán az olvasók nem tudják, de az egyik legszimbolikusabb front ebben a harcban a PragerU videói, ahol kollégái és más konzervatív gondolkodók a világból, de főként az Egyesült Államokból, rövid videókat tesznek közé különböző témákban. Mintegy 2,8 millió követő és a meglepetések száma egészen rendkívüli, 4,2 milliárd. A szám másodpercenként növekszik. Ennek ellenére a Youtube letiltotta jó néhány videójukat. Olyanokat, mint a Tízparancsolat: „Ne ölj!” címűt, ezt a videót sértőnek találták. Miként függ ez össze a mai gyűlölettel, az Izrael elleni gyűlölettel, a mai antiszemitizmussal?

– Az 1930-as és '40-es években a legnagyobb veszély a zsidókra és a világra Hitler és a náciizmus volt. Ma a legnagyobb veszély a baloldaltól jön. Az ortodox zsidók még mindig a Tórában hisznek. A nem-ortodox zsidók viszont a New York Timesban. Nem az az igazi kérdés, hogy hiszel-e Istenben, hiszen majdnem mindenki hisz Istenben. Ez semmit nem jelent. Semmit, semmit. Mi a Tórád? Az a nagy kérdés. Vagy még pontosabban fogalmazva: hiszel-e egy isteni dokumentumban. Ez az

igazi választóvonal, nem az, hogy hiszel-e Istenben. Ha nem hiszel egy isteni dokumentumban, akkor irreleváns, hogy hiszel-e Istenben. Ha a te istened nem nyilatkozott ki semmit, akkor teljesen haszontalan. Arisztotelész istene: a nem mozgó mozgató. Van ugyan valaki, de azt nem tudom, hogy az a valaki vagy valami mit akar tőlem. Ez így teljesen haszontalan. Sajnos azok a zsidók, akik elhagyták az isteni dokumentumot, más dokumentumokat tettek istenivé. Ma a legnagyobb veszély Amerikában és a világon a baloldaltól jön. Nem a liberálisoktól. Ezt a különbséget fontos megjegyezni. A liberálisok és konzervatívok számos kérdésben hasonló véleményen vannak. A baloldal a liberalizmus ellensége. A baloldal elnyomja a szabad véle-

mény-nyilvánítást. Térjünk vissza a PragerU videókra. Százat nem letiltottak, hanem felnőtt tartalmak közé soroltak. Ez azt jelenti, hogy ha a te lakásodban le van szabályozva a pornó és az erőszak, ezeket a videókat sem láthatod. Behívtak a Szenátusba egy meghallgatásra másfél éve, egy szenátor pedig, Ted Cruz Texas államból, azt kérdezte a Google képviselőjétől: „Uram, miért tették Prager úr videóját a Tízparancsolatról a felnőtt tartalmak közé? Ha van valami, amiről szeretném, hogy a gyerekeim halljanak, az a Tízparancsolat.” Ő pedig azt válaszolta, teljes komolysággal, hogy azért, mert tartalmazta a „gyilkolni” szót.

– *Ez valami vicc?*

– Amikor én jutottam szóhoz, azt mondtam, hogy mielőtt szólnék, annyit szeretnék mondani, hogy a Prager University kiadja a Kilen-

parancsolatot, a Tízparancsolat Google-barát verzióját. Kivesszük a „Ne ölj” parancsolatot. Ijesztő. Amit Amerikában a Twitter és a Facebook, a Youtube, a Google tesz, az az amerikai történelem szabad vélemény-nyilvánítással szembeni legnagyobb kihívása. A franciák azért adták Amerikának a szabadságszobrot, mert Amerika a szabadságról közmert. A baloldal pedig a legkomolyabb veszély az amerikai szabadságra. Félelmetes időket élünk.

– *Beszéljünk egy kicsit az amerikai elnökválasztásról, ami az óceán másik oldaláról figyelve elég ijesztőnek tűnt.*

– Tizenöt-húsz éve azt írtam, hogy Amerikában polgárháború van, de Istennek hála, hogy nem erőszakos. Az Egyesült Államokban a bal- és a jobboldalnak semmi köze nincs egymáshoz. A baloldal nem hisz a szabad vélemény-nyilvánításban, a jobboldal hisz a szabad vélemény-

| Arnold Schwarzeneggerrel Washingtonban a chanukai gyertyagyújtáson (2008)

nyilvánításban, hisz abban, hogy Amerika minden hibájával együtt egy remek társadalom. De hadd említsem meg, hogy a huszadik század legfontosabb zsidója, a lubavicsi Rebbe, Menachem M. Schneerson, a Chábád vezetője azt mondta: „Amerika egy medina sel cheszed” [a jótékonyság országa]. Ez a '40-es években volt, amikor több antiszemitizmus volt Amerikában, mint a '90-es években. Azt mondta, hogy „Amerika egy medina sel cheszed” egy jó és igazságos ország. Igaza volt. A legjobb ország, melyben a zsidók valaha éltek Izraelen kívül, az az Egyesült Államok. A zsidók mégis arra a pártra szavaznak, amelyik azt mondja, hogy Amerikában rendszerszintű a rasszizmus, amelyet gonosz alapokon alapítottak és azóta is gonosz. Ez borzasztóan elkeserítő. De a zsidó szempont csak az egyik. Amerika ugyanis polgárháborúban van, a harc pedig az élet legalapvetőbb ügyeiről szól. Ha valaki azt gondolja, hogy Beethoven rasszista volt, hogy szimfóniái a fehér felsőbbrendűséget jelenítik meg, nem pedig egyszerűen csodálatos zeneművek, akkor az lerombolja a nyugati civilizáció alapjait. Azonban a nyugati civilizáció, minden hibájával együtt, a valaha volt legjobb civilizáció.

– Hosszasan beszéltünk a zsidókkal szembeni gyűlöletről, hogy mi történik Amerikában napjainkban, az Izrael elleni gyűlöletről. Kérem, mondjon valami pozitívát, a könyve magyarul megjelent kiadásához. Mondjon valami reménykeltőt.

– Mondok valami pozitívát az amerikai helyzetre és valamit az önök helyzetére. Az Egyesült Államokban, négy év hazugság után arról, hogy Trump elnök együttműködött az oroszokkal a 2016-os választásokon, 70 millió amerikai erre az emberre szavazott. Ez figyelemre méltó. Egy feleszmélésnek vagyunk szemtanúi Amerikában, amelyet a baloldal, nem a liberálisok, a baloldal vált ki és kulcsfontosságú, hogy a liberálisok is megértsék a veszélyt, melyet a baloldal teremt.

És még valami Kelet-Európáról, nem csak Magyarországról. Amikor Romániában beszéltem két évvel ezelőtt, Nyugat-Európáról kérdeztek. Azt mondtam, hogy felejtsek el Nyugat-Európát. A nyugati civilizáció legnagyobb reménysége Kelet-Európából jöhet. Így kell magukra tekintsenek. Önök, Kelet-Európában, nagyobb reményt adnak, mint a franciák, a németek vagy az angolok. Emlékszem a reakciójukra: erre nem is gondoltunk eddig. Ez egyfajta kisebbségi komplexus a kelet-európaiaknak a nyugat-európaiakhoz képest. Önök menthetik meg a nyugatot.

– Adott reményt Amerikának, Kelet-Európának, mondjon valami reménykeltőt a zsidóknak is. Mi jelenthet reményt számunkra?

– Jórészt Izraelnek köszönhetően a zsidóság reneszánszát éli, a zsidók is reneszánszukat élik. Egy figyelemre méltó országot építettek. Van remény a békére, az arab országok békét kötnek Izraellel. Én ortodox vagyok, ugyan kis o-val, vagyis a hitem ortodox, a vallásgyakorlásom nem teljesen. Zsidóként azt mondom, hogy a Tóra nélkül nincs remény. A Tóra ad nekünk reményt.

Nem mondom, hogy legyen mindenki ortodox, de ismerje fel mindenki, hogy van egy isteni könyv, a Tóra, mely megváltoztatta a világot. Csakúgy, mint ahogy nem tudom elmagyarázni a világot Isten nélkül, a Tórát sem tudom elmagyarázni Isten nélkül. Mellékesen a Tóra mellett kardoskodok, a Tórához írt kommentárommal, mely a legnagyobb példányszámban eladott Bibliakommentár manapság, a címe „A racionális Biblia”. Az első két rész megjelent, *Berésit* és *Smot*, a következő 2021-ben jelenik meg. Ez életem legnagyobb műve, amit nem-zsidónak, zsidónak, ortodox zsidónak, nem-ortodox zsidónak ajánlok, amiben elmagyarázom ennek a szövegnek a különlegességét. Inkább leszek filozófiai szempontból agnosztikus és hiszek a Tórában, mintsem higgyek Istenben, de ne higgyek az isteni dokumentumban.

– Megígérem, hogy lefordítjuk a Tórához írt magyarázatát is, és akkor, remélem, el tud majd jönni.

– Ez esetben biztosan eljövök Magyarországra.

Az interjú teljes terjedelmében a zsidó.com internetes portálon érhető el.

FÖLDRADARRAL A TEMETŐK MEGMENTÉSÉÉRT

**SZABÓ GYÖRGY, a Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány elnöke a vidéki zsidó temetők felújításáról**

Magyarországon csaknem 1.500 zsidó temető található, amelyeknek túlnyomó többsége elhagyatott és folyamatos ápolásra szorul. Sok helyen nehézségekbe ütközik a temető valamikori pontos határvonalának a megállapítása is. Többé azonban már nem. Ugyanis a Kormány anyagi támogatásával a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány a hazai zsidó temetők megóvásának második ütemét végzi. **SZABÓ GYÖRGGYEL, a Mazsók elnökével beszélgettünk. MEGYERI A. JONATÁN INTERJÚJA**

– Mi zajlott le eddig a temetőmegújítási projektből?

– A Magyar Állam 2018-ban 468 millió forintot különített el a magyarországi zsidó temetők megújítására és állagmegóvására. A projekt ezen szakaszát sikeresen lezártuk, 99 pályázat érkezett, 55 nyertest hirdettünk és 43 pályázó valósította meg sikerrel a munkát.

– Mi volt a feladat pontosan?

– A magyarországi zsidó temetők döntő többsége használaton kívül

van, hiszen a vidéki zsidóság a holokauszt borzalmait után szinte eltűnt. A közösségek életben maradt tagjai a nagyvárosokba, illetve az esetek jelentős részében külföldre költöztek. A vidéki temetők egy része önkormányzati, egy része egyházi, míg egy része magántulajdonban van. Ezen temetők tulajdonosai pályázhattak forrásért, melyet a Mazsók kuratóriuma osztott szét a temetők felújítása, illetve elsősorban azok állagmegóvása céljából. Ennek az állagmegóvásnak egyik legfonto-

sabb része a temető az eredeti határvonalon való bekerítése, illetve a meglévő kerítés helyreállítása.

– Hány temetőről beszélünk összesen az országban?

– Több, mint 1.400 temető olyan helyen fekszik, ahol részben vagy egészében megszűnt a zsidó közösség. Feltételezésünk szerint ennél sokkal több volt, illetve van még, hiszen a második világháborút követő negyven évben rengeteg temetőt felszámoltak vagy egyszerűen beszántottak.

SZABÓ GYÖRGY

- SZÜLETETT: 1967
- FOGLALKOZÁSA: nyomdász, a MAZSÖK elnöke
- CSALÁD: házaspár, három gyermek apukája

– A meglévő temetők jelentős részénél nincs vagy megrongálódott a kerítés.

Így van. Az egyik legnagyobb kihívás a temetők eredeti határvonalainak megállapítása. Lehet, hogy sokak számára meglepő, de nem ritka, hogy egy-egy elhagyott temetőnél, ha van is valamilyen kerítés vagy elválasztó, az nem az eredeti határon áll, az azt körbe vevő telkek és egyéb területek tulajdonosai lecsippentettek belőlük itt-ott. Máshol, ilyen is gyakran látni, a temető egy részén nem állnak sírok.

– Ilyet például a nagyon népszerű bodrogkeresztúri vagy mádi temetőben is lehet látni.

– Valóban. Bár azok a temetők történetesen gondozottak, hála a zarándokoknak, illetve a róluk gondoskodó zsidó egyházaknak. De jól szemléltetik azt a jelenséget, hogy bizony sokszor sírkövek nélküli nagyobb területet is lehet látni egy területen belül. Ez sok mindent jelenthet. Egyrészt feltételezhető, hogy a temető területének megvásárlásakor a terület nagy volt és annak nem teljes területe szolgált temetésre, hiszen a holokauszt kettétörte az adott közösség életét. Jelentheti

azonban azt is, hogy a sírkövek ledőltek és eltemette őket a föld vagy esetlegesen ellopták őket.

– Hogy lehet megállapítani, hogy hol van sír, ha nincs sírkő?

– A projekt előbb említett első szakaszának tapasztalata alapján láttuk, hogy ha erre a problémára megalapozott választ akarunk adni, akkor professzionális felszerelésre van szükségünk. Hosszas keresés után sikerült vásárolnunk egy korszerű amerikai földradar-berendezést, amely 15-30 méter mélységig mindent „lát” a föld alatt, megmutatja, ha a föld szerkezetében változás állt be. Így megállapíthatjuk, hogy hol lehetnek sírok, hol lehetett az eredeti kerítés a föld alatt és megállapíthatjuk a temető korábbi tényleges területét. Nagy előnye ennek a berendezésnek, hogy a rajta lévő GPS nagyon nagy pontosságú, hiszen két centiméteres pontossággal határozza meg a talált „tárgy” pontos helyzetét, amit ezt követően a Google térképen lehet rögtön rögzíteni. Természetesen a pontos koordinátákon kívül a mélységet is pontosan meghatározza az eszköz.

– Mindenhol „bevetik” ezt a műszert?

– Igyekszünk mindenhol használni, ahol szükség van rá, mivel a feladat sokrétű: nemcsak a sírokat és – adott esetben – a kerítés eredeti nyomvonalát kell megtalálnunk, hanem sokszor más megoldandó probléma is jelentkezik. Ezek közül egyik a temetőben található utak helyének ellenőrzése és hogy találhatóak-e sírok az út alatt vagy sem. Persze gyakran az is komoly feladat, hogy a területet alkalmassá tegyük a berendezés használatára. Nem egyszer kell a területet megtisztítani a talajnövényzettől, lekasználni a fűvet, elhordani a fákat és hasonlókat, hiszen a berendezés kerékei a földön kell legyenek ahhoz, hogy pontos képet kapjunk arról, mi rejtőzik a mélyben. Egy-egy temető pontos feltérképezése annak nagyságától függően akár több napig is tarthat.

- Ez a technológia komoly befektetés?

- Igen. Az első szakaszban felhalmozódott maradványpénzből vásároltuk több mint 16 millió forintért a földradart. Azonban, mivel az országban nagy a kereslet az ilyen típusú berendezésre, amikor nem saját célunkra használjuk, bérbe adjuk olyan szervezeteknek, ahol igény mutatkozik a földradar által nyújtott szolgáltatásokra.

- Mi történik a második szakaszban?

- Ahogy említettem, 43 temetőt sikerült feltérképeznünk az első körben. Ezeknél a temetőknél egy ún. lapidáriusz követ is elhelyeztünk. Ez egy különleges technológia, amellyel, ha az odalátogató hozzákapcsolódik mobiltelefonjával, minden információt megtudhat az adott temetőről, annak történetéről, az ott eltemetettekről és a településre gyakorolt hatásukról. Az adatok feltöltése folyamatos, reményeink szerint hamarosan minden rendbe hozott temetőnél működni fog ez a szolgáltatás.

A második szakaszban a Kormány újabb 532 millió forintot különített el további zsidó temetők átlagmegóvására és bekerítésére. 106 pályázat érkezett és ötvennél több a nyertes.

- Milyen módon jut el a forrás a nyertesekhez?

- A projekt előfinanszírozásos rendszerben működik, így a nehezebb likviditási helyzetben lévő tulajdonosok is bátran pályázhattak - már tíznél több település meg is kapta a pénzt.

- Hogyan tudja segíteni a Mazsók a pályázókat?

- Az ilyen jellegű projekteknél érdemes erőforrásainkat összpontosítani. A Mazsók megállapodott a két legnagyobb, kerítések építéséhez használt betonelemet gyártó céggel, így a pályázók kedvezményes áron kapják a kerítések megépítéséhez szükséges betonelemeket. Több kilométernyi kerítés épül, amennyiben külön-külön kérnének árat a pályázók, egyenként jelentősen ma-

gasabb költségekkel kellene számoljanak.

-Vannak esetleg olyan temetők, amelyek prioritást élveznek?

- Nem az adott helység, hanem a feladat alapján priorizálunk - minden temető fontos. Bár a Kormány által biztosított forrás igen nagy, ám közel sem elegendő valamennyi temető befejezésére. A kormány részéről a pénz biztosítása nem alapvetés, hanem igen jelentős gesztus. Ha összeadjuk az első pályázati körben megvalósított negyvennél is több temető felújítását, illetve a második körben megvalósuló ötven egynéhány temetőt, akkor kiderül, hogy körülbelül száz pályázattal lehet számolni egymilliárd forintból. Tekintettel arra, hogy több, mint 1400 zsidó temető van hazánkban, vagy tízennégyszer ennyi pénzre volna szükség ahhoz, hogy mindegyik megfelelő állapotba kerüljön. Ez egyelőre még csak álom, ugyanakkor az eddig elért eredmény is rendkívül fontos és megnyugtató.

Az előbb prioritásokról beszéltünk, hadd meséljem el az olvasóknak, hogy az első szakaszban több műemléki temető felújítását és bekerítését sikerült elvégeznünk, így például a nagyvásonyi zsidó temetőt, illetve a tokajit. Ez utóbbi egészen különleges, hiszen a Bodrog közepén, egy kis szigeten található.

- Mikor várható a most zajló második szakasz befejezése?

- Már az elsőnél is kicsi csúszásban voltunk, ilyen jellegű munkáknál ez bár nem szerencsés, de nem is rendkívüli. Ráadásul a COVID-19 járvány, érthető okokból és módon, tovább nehezítette a munkát. Lelassultak az adminisztrációs folyamatok is, a műemléki ügyintézés egyes temetők esetében szintén lassabb volt, mint az megszokott. Ennek ellenére mindenki, mind a Mazsók, mind pedig a pályázók arra törekszünk, hogy minél hamarabb megvalósuljanak terveink.

A második szakaszban ráadásul egy szoftver segítségével figyeljük a felújítási tevékenységet: a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány kurátorai naprakész információt kapnak az egyes temetőkben zajló munkálatokról.

A GYÁSZ ÉTKEZÉSEI

A zsidóságban az élet minden egyes mozzanatát számos törvény szabályozza. Ez alól a gyász sem kivétel. A zsidó gyász szokásai pszichológiai támaszt nyújtanak az itt maradotoknak, és hozzásegítik őket ahhoz, hogy a gyászév során egyre inkább visszataláljanak a saját életükhöz. És bár a fájdalom nem múlik el, a zsidó hagyományok az egyre enyhülő gyászszabályokkal segítik a feldolgozást, a kezdeti nagyon szoros támogatástól kezdve egészen a sírkőavatásig, majd az évente visszatérő jórcájtokkal, vagyis halálzási évfordulókkal. Az ételek, az étkezéssel kapcsolatos törvények, szokások, hagyományok a zsidó élet megszámlálhatatlan pontján bukkannak fel. Természetesen így van ez a legszigorúbb gyász időszakával, a sivával is. DÉNES ANNA ÍRÁSA

ÉTKEZÉSEK A GYÁSZHÉT SORÁN

A *sivá* annyit jelent: hét, és azt az egyhetes periódust jelenti, ami a temetés után közvetlenül veszi kezdetét és az attól számított hetedik nap délelőttjén ér véget. Ez a legmélyebb gyász időszaka, hiszen ekkor a legélesebb és legfájdalmasabb a veszteség. A közvetlen hozzátartozók (*ávelim*, gyászolók) alacsony székeken ülve emlékeznek. Szokás, sőt micva ilyenkor minél több embernek meglátogatnia őket (*nichum ávelim* – a gyászolók vigasztalása), hogy támaszt és vigaszt nyújtsanak a gyászolóknak.

Tekintsük most át ezeket a szokásokat részletesen:

1. Szeudát hávráá – a gyógyító/vigasztaló lakoma

A temetés után hazatérve szokás a gyászolóknak asztalhoz ülniük. Ez csak a legszűkebb családra vonatkozik, ehhez az étkezéshez senki más nem csatlakozik a legközelebbi hozzátartozókon kívül. A gyászoló nem főzhet, ezért szomszédok, barátok, rokonok készítik el a számukra ezt az étkezést (természetesen, ha erre valami miatt nincs lehetőség, akkor a gyászolók maguk is elkészíthetik az ételt). Szokás kenyérfélét, lehetőleg kerek formájút: zsemlet vagy bagelt enni. A kerekesség az élet körforgását és egyben a feltámadásba vetett hitet szimbolizálja, így kerülhet az asztalra például lencse is. A kerek alak, melyen nincsen nyílás, a gyászolót is szimbolizálja, aki nem sokkal a haláleset után még olyan mély gyászban van, hogy szinte szája sincs, hogy beszéljen, és megfogalmazza az érzéseit. Ugyanez a két szimbolika (az állandóan elmúló és megújuló élet, illetve a sima, teljes, kerek forma) az oka a keménytojás fogyasztásának, ezt egyes helyeken hamuba mártják. A kenyér és a tojás után más ételféleségeket is ehetnek a gyászolók, sőt – mértékkel – még bort is ihatnak.

A szokás célja, hogy vigasztalást nyújtson a gyászolóknak számára. A másoktól kapott étel vigasztaló, azt sugallja, hogy az ember nem maradt egyedül a gyászában, a legnehezebb pillanatokban vannak, akik mellettük állnak, és odafigyelnek rájuk. Ráadásul a gyászolók sokszor nem is akarnak enni, ám ha másoktól kapják az ételt, azt könnyebb elfogadniuk.

BÚCSÚZUNK

Ebben a hónapban búcsúzunk. Búcsúzunk valakitől, aki bár maga soha nem írt az újságba, autentikus visszaemlékezéseivel, melyek a háború előtti pesti zsidó élet egy-egy részletét elevenítették fel, számtalanszor gazdagította-színesítette az *Egység* magazint, és elsősorban annak gasztronómiai rovatát. *Spindler Éva* történeteit, gyermekkori emlékeit gyakran osztottuk meg e rovat hasábjain, felidézve egy olyan kor gasztronómiai kultúráját és mindennapi életét, melyet a háború és a történelem egyéb fordulatai szinte teljesen elsöpörtek. A nagymamánk, oly sokak Éva nénije, 91 éves korában hagyott itt minket. Emléke legyen áldott.

2. Ételt vinni a gyászolók otthonába

Bár alapvetően nem tilos a gyászolóknak a főzés, miután elfogyasztották a szeudát hávráát, általánosan elterjedt szokás, hogy a rokonok, barátok vagy a közösség lássa el őket étellel, a zsidó társadalmi felelősségvállalás szép példájaként. Ez kifejezi a tágabb közösség támogatását, vagyis azt, hogy a gyászolók nem maradnak egyedül a fájdalmukkal, hanem szoros háló tartja őket és gondoskodik a szükségleteikről akkor, amikor nekik maguknak ez nagyon nehéz lenne. Egyes közösségekben kifejezett megtiszteltetésnek számít, ha a gyásházba érkező látogatók is esznek az asztalra tett ételekből, és áldást mondanak az elhunyt lelkének emelkedésére, máshol azonban épp az ellenkezője a hagyomány, és nem tesznek ki ételt a látogatók számára. Ha valaki gyászolókat látogat meg, érdemes tudatában lennie az igencsak eltérő hagyományoknak e kérdésben, és a ház szokásainak megfelelően eljárnia.

3. Ételt kivinni a sivá házból

Általánosan elterjedt szokás, hogy a *sivá* ideje alatt a gyásházából nem visznek ki semmit, ami az elhunyt vagy a gyászolók tulajdona, mivel ahhoz bizonyos fokú negatív energia (*ruách rá*, szó szerint: rossz szellem) vagy *tumá* (rituális tisztalanság) tapad. Vannak, akik azt mondják, hogy ez csak abban az esetben érvényes,

ha a sivát abban a lakásban ülik, ahol a haláleset történt. Ha azonban más helyen gyűlik össze a család megülni a sivát, akkor sokak szerint nem áll fenn ez a tilalom, mások azonban szigorúbbak ebben a kérdésben, és ez például a chábád szokás is. Vannak, akik azt mondják, hogy ha egyébként kidobnák az ételt (mert túl sokat kaptak), akkor az a legjobb, ha adományba adják azt, ami megmaradt. Ezt természetesen nem a gyászolóknak kell megszervezniük, általában egy olyan hozzátartozó vagy közeli barát veszi magára az ételek koordinálásának feladatát, akire – mivel nem közvetlen családtag – nem vonatkoznak a gyász szabályai.

4. Lechájim

Vannak olyan közösségek, ahol azon a napon, amikor fölkelnek a sivából, *lechájimot* mondanak, vagyis bort isznak, jelezve, hogy a legszigorúbb gyász befejeződött, és bár nem felejtik el az elhunytat (hiszen a gyász számos szokása még érvényben marad az egész gyászév során), az életünknek tovább kell haladnia.

MIT VIGYÜNK A GYÁSZHÁZBA?

Természetesen minden családban mások a szokások, de néhány dolgot érdemes szem előtt tartani. Lehetséges, hogy van egy rokon vagy közeli barát, aki koordinálja az étkezéseket, érdemes vele felvenni a kapcsolatot, és megtudni, hogy mi hiányzik. Mielőtt ételt, különösen romlandó ételt viszünk, érdemes utánajárni annak, hogy van-e rá szükség. Figyelembe kell vennünk továbbá a

kösersági előírásokat, nehogy kellemetlen helyzetbe hozzuk a gyászolókat. Ha tudjuk, hogy valamilyen allergia, cukorbetegség vagy egyéb, étkezéssel kapcsolatos probléma áll fenn valamelyik gyászoló családtagnál, esetleg van a gyászolók között vegetáriánus vagy vegán, érdemes ezt is számításba venni, az érintett bizonyosan értékeli az odafigyelést. Ha gyerekek is vannak a gyászolók körül (vagy – ne adj Isten – között), akkor jó, ha valamilyen külön, nekik szánt figyelmességgel segítjük őket ebben a nehéz helyzetben. Fontos még, hogy a kész főtt étel jól melegíthető legyen, illetve hogy egyszerű legyen a felszolgálása.

Néhány hasznos példa a lehetőségek széles tárházából: Diófélék és szárított gyümölcsök

Darabolt zöldségek mártogatóssal,

különösen olyan családoknál, ahol szokás,

hogy a vendégek is együtt esznek a gyászolókkal

Laktató levesek

Sós és édes aprósütemény

Müzlifélék joghurttal, tejjel

Sajttal zsömléssel, kiflikkel

Felvágottas tál zsömléssel, kiflikkel

cracker és tejes vagy párve mártogatósok

A jól kézbe vehető és sokáig elálló aprósütemény jó választás lehet, különösen, ha az a szokás, hogy a vendégeket is megkínálják. Érdemes bele sósat és édeset is tenni, hogy mindenki találhasson magának megfelelőt. Ehhez kínálunk ötleteket.

MÜZLISZELET

tej- és tojásmentes

3 1/3 pohár zabpehely; 2/3 pohár méz; 1/2 pohár barna cukor; 2/3 pohár teljes kiőrlésű liszt; 1 kk. só; 1 kk. vaníliakivonat (elhagyható); 1/2 pohár étolaj vagy kókuszolaj; összesen három pohár „töltelék”: mazsola, dió, mogyoró, mandula, tőzegáfonya, csokicsipsz, kókuszreszelék, napraforgó-, len-, szeszám- vagy tökmag.

A hozzávalókat egy nagy tálban alaposan összekeverjük, kicsit megnedvesített kézzel egyenletesen nagy, sütőpapírral bélelt tepsire nyomkodjuk, majd 170-180 fokos sütőben, mintegy 20 perc alatt megsütjük. A sütőből kivéve azonnal felkockázzuk (ne ijedjünk meg, ilyenkor még puha, és a kés alatt kissé szétesik), majd hagyjuk kihűlni és egyben megszilárdulni – ha van türelmünk kivárni. Jól záródó dobozban néhány hétig eláll.

MAGOS ROPOGTATNIVALÓ

párve, gluténmentes

fél-fél pohárral a következő magokból: hántolt, szeletelt mandula; napraforgómag; tökmag; fenyőmag; 1 pohár szeszám; 1 kk. só; 2 tojás fehérje

A hozzávalókat megfelelő méretű tálba tesszük, és jól összekeverjük (nem kell előtte felverni a tojásfehérjét). Ezután kiskanállal kis halmokat rakosgatunk sütőpapírral bélelt tepsire a keverékből, majd 150 fokra előmelegített sütőben 10-12 percig sütjük, amíg kissé megszárad, és elválik a tepszi aljától. Tálba szedve hagyjuk kihűlni, csak teljes kihűlés után tegyük át tárolóedénybe. Használhatunk másfajta magokat is, például lenmagot vagy teljes mákszemeket, érdemes kísérletezni a különféle ízekkel.

A ZSIDÓ TEMETŐK NEM ELADÓK!

A BUDAPESTI ORTODOX RABBINÁTUS HÁLÁCHIKUS ÁLLÁSFOGLALÁSA A KAPOSVÁRI NEOLÓG ZSIDÓ TEMETŐ TERVEZETT ELADÁSA ÜGYÉBEN

Szomorúan olvastam a kaposvári neológ zsidó hitközség Heisler András Mazsihisz elnöknek címzett 2020. november 30-án kelt levelét, amelyben arról van szó, hogy milyen feltételekkel egyeznének bele az új zsidó temető eladásába Kaposváron. OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

A TEMETŐK AZ UTOLSÓ MEMENTŐK

A vidéki hitközségek elkieserítő helyzetén túl azért is szomorúsággal töltött el a levél, mert előrevetíti sok más temető sorsát. Magyarországon 1440 zsidó temető van, közülük nem egyetlen örömmel megvásárolnának a szomszédok, az önkormányzat vagy vállalkozók, hogy a sírok felszámolása után más célra hasznosítsák a területet. Azonban ennek az eredménye az lesz, hogy nemcsak annak a 600 ezer zsidónak nem lesz megszentelt földi nyughelye, akik a II. világháborúban mártírhalált haltak, de visszamenőleg a szüleik és nagyszüleik emlékét is eltörlik a föld színéről.

Az utolsó nyoma is eltűnne a zsidóságnak olyan településeken is, ahol akár generációkon át működött pezsgő hitközségi élet.

Az élőket Auschwitzba deportálták, a zsinagógákat lerombolták vagy átépítették és a temetők felszámolásával utolsó nyomukat is el akarják tüntetni a zsidó közösségeknek az emlékezetből is, mintha soha nem is lettek volna.

A HITKÖZSÉG ÉRVEI A TEMETŐ ELADÁSA MELLETT ÉS ANNAK FELTÉTELEI

A levélből a temetőről és annak felszámolásáról a következőket lehet megtudni:

„Temetőnket 1932-ben bővítették egy kb. 6500 m²-es területtel. E területnek túlnyomó többségén temetés nem történt. [...] A területen összesen 161 síremlék található, melyek közül csak hatnak van élő leszármazottja, akik közül csak egy él Kaposváron. A kérdéses területen az utolsó temetések a '60-as években történtek. [...] temetőnk több ezer sírja közül csak kb. 65-70-nek van élő hozzátartozója, akik közül csak 19-en élnek Kaposváron! Hitközségünk vezetősége és tagsága a területre vonatkozó vételi szándékot megtárgyalta, és azt az alábbiak szerint elfogadhatónak tartja: [...]

- A sírokat exhumálni kell és újratemetni.
- Azokat a sírokat, melyeknek van még élő leszármazottja, a síremlékkel együtt külön-külön kell kezelni.
- A hozzátartozó nélküli sírokból kikerülő maradványokat közös sírban lehet elhelyezni, a síremlékeket pedig szorosan egymás mellett felállítani. [...] A mosdósi zsidó temető felszámolásakor ezt az eljárást követték. [...]
- A terület vételárára hitközségünk nem tart igényt. Helyette egy háromoldalú szerződés megkötését javasolja (KM-JV-MAZSIHISZ-KAZSIH) melyben a KMJV vállalja a megmaradó zsidó temető fenntartását 99 évig.

NÉVJEGY

OBERLANDER BÁRUCH

- SZÜLETETT: 1965
- FOGLALKOZÁSA: rabbi, a magyarországi Chábád mozgalom vezetője, a Budapesti Ortodox Rabbinate feje
- CSALÁD: házas, hét gyermek édesapja, hat unoka nagyapja.

- Előző pontban foglaltat amiatt tartjuk szükségesnek, mert Kaposváron a zsidóság és vele együtt a Hitközség is a jelenlegi tagok elhunytával utánpótlás hiányában meg fog szűnni! Ezzel a megoldással még hosszabb távon lehetne biztosítani a városban élt zsidók emlékének megőrzését.”

A KIHANTOLÁS TILALMA

A zsidó vallás tiltja a kihantolást¹, és ezt a tilalmat nem oldja fel az sem, ha az a hitközség anyagi forrásokhoz jutna általa, amivel hasznos dolgokat tudna csinálni. Még egy másik temető rendbetétele sem lehet olyan cél, amiért fel lehet számolni sírokat, ráadásul nincs is semmi logika abban, ha elpusztítunk egy temetőt, hogy egy másikat jobban tudjunk gondozni.

A LÁTOGATÓK SZÁMA NEM HATÁROZZA MEG A SÍR ÉRTÉKÉT

Nem egyeztethető össze a háláchával az az érvelés sem, hogy a sírokat kevesen vagy egyáltalán nem látogatják.

Egy sírkert nem turistalátványosság, hogy a látogatók száma határozza meg az értékét.

A halottak szent nyugalma tilos megzavarni, ez nem kötődik a sírt látogatókhoz vagy a számukhoz². Különösen viszsztatetszó ezt érvenként használni, amikor leginkább azért nincs látogató, mert az elhunytak leszármazottait Auschwitzban meggyilkolták.

A SÍR TULAJDONOSA MAGA AZ ELHUNYT

Fontos megérteni, hogy a sír tulajdonosa nem a hitközség és nem a leszármazottak, hanem maga az elhunyt. Más szóval, igaz, hogy amikor az ember meghal, akkor minden vagyona átszáll az örököseire, de egy dolog örökre a birtokában marad, ez pedig a nyughelye. Ezt senkinek nincs joga ellopni tőle. Amikor a hitközség eladta a sírhelyet valakinek, hogy oda temessék el, akkor attól a perctől kezdve már nem ők diszponálnak fölötte. A hitközségnek és a családtagoknak morális kötelessége gondoskodni a halottak tiszteletéről és a temető ápolásáról, de ettől még nem szereznek jogot, hogy a sírok sorsáról önös érdekek mentén döntsenek.

KIHANTOLÁS ESETÉN NEM SZABAD TÖMEGSÍRBA HELYEZNI

Megakadt a szemem azon is, hogy felmerült a tömegsírba temetés ötlete, arra hivatkozva, hogy a mosdósi temető esetében is így jártak el. Bár pontos adatok nem kerültek a birtokomba, Keresztes József mosdósi polgármester és mások közléséből tudom, hogy Kaposvártól nagyjából 20 km-re fekvő község temetője elég elhanyagolt állapotba került a '70-es évekre. A '80-as évek elején egy szarvasmarhatelep épült ezen a területen, ezért számolták föl a temetőt. Dokumentumok hiányában el tudom képzelni, hogy abban az időben a hatóságok nem kértek engedélyt senkitől, csak határozatot hoztak a temető megszüntetéséről és a kb. 60-70 kihantolt újratemetéséről a kaposvári temetőben. Még ezzel együtt is

érthetetlen, miért gyalázták meg az elhunytakat azzal, hogy tömegsírba tették őket ahelyett, hogy egyenként saját méltó nyughelyet kaptak volna

– különös tekintettel arra, hogy már akkor is valószínűsíthettek, hogy nem fog túl hamar megtelni az a hatalmas üres temető Kaposváron...

Sajnálatos, hogy ez a helytelen döntést ma már precedensként szeretnék felhasználni. A háláchá³ semmiképpen nem fogadja el azt a megoldást még abban az esetben sem, ha, ne adj Isten, külső kényszer miatt ki kell hantolni egy vagy akár egy egész temetőnyi sírt. Az elhunytak méltóságát mindenképp meg kell őrizni azzal, hogy külön sírban helyezik őket újfent nyugalomra.

AZ ISRAELI ÚJRATEMETÉS AKADÁLYAI

Felmerült az a gondolat is, hogy nyissák meg mind a 161 sírt, és a maradványokat helyezték örök nyugalomra Izraelben. A *Sulchán áruach*⁴ ugyanis megengedi az exhumálást, ha annak az a célja, hogy a Szentföldön helyezték örök nyugalomra az elhunytat. Ez ellen azonban – túl azon a praktikus akadályon, hogy a sok milliós költséget nem lenne, aki állja – háláchikus érvek is szólnak.

A törvényhozók⁵ kifejezetten kitérnek arra, hogy abban az esetben szabad kihantolni az elhunytat, ha azért akarják Izraelben eltemetni, mert az megtiszteltetés az elhunytak, és egyfajta emelkedés a szentségben számára⁶. Ha azonban az

újrateremtés célja pusztán a pénzszerzés, akkor tilos a holtakat kihantolni. Sőt, ez a Szentföld megsértésének is számítana, hiszen ezáltal sírok felszámolásához nyújtana segítséget.

Egy mexikói eset jól példázza, mennyire komoly ez a tilalom. Ott azért akartak holtakat kihantolni és Izraelben újratemetni, mert a temető kezdett megtelni, és ezáltal akartak sírhelyeket felszabadítani. Élijáhu Bakshi-Doron (1941–2020) Izrael akkori szefarádi országos főrabbija erre sem adott engedélyt, mert a cél nem egy magasabb szintű temetés lett volna, hanem a temetkezési helyek „újrahasznosítása”⁷.

NEM SZABAD A SÍRHELYET MÁS CÉLRA HASZNÁLNI

A másik érv ez ellen a terv ellen, hogy még abban az esetben is vita van a rabbik között arról, hogy ha törvényesen hantoltak is ki valakit, szabad-e a sírhelyét újra felhasználni temetésre⁸. Azzal azonban mindenki egyetért, hogy ha egy sírt megszüntettek, akkor nem szabad a helyét más célra használni⁹. Tehát, még ha minden sírt ki is hantolnak és a maradványokat el is szállították, akkor sem lehet a földet értékesíteni és más célra használni.

További szempont, hogy ha bizonyos feltételek mellett meg is van engedve egyes sírok kihantolása, egy egész temetőt felszámolni akkor is szigorúan tilos¹⁰.

A SÍROK MEGBOLYGATÁSA BÜNTETÉSNEK SZÁMÍT

A zsidóság nagyon rossz szemmel nézi a sírok megbolygatását. *Sámuel könyvében*¹¹ olvassuk: „Ha pedig nem hallgattok az Örökkévaló szavára és engedetlenek lesztek az Örökkévaló parancsa iránt, akkor lesz az Örökkévaló keze ellenetek és atyáitok ellen”. Felteszi a Talmud¹² a kérdést: hogy lehet megbüntetni az atyákat, akik már nem is élnek? A válasz az, hogy a sírjaik lesznek megbolygatva. Ebből tanuljuk, hogy ez egy olyan fájdalmas dolog, ami büntetést jelent az élők számára is. Írva van az is, hogy amikor sírokat megbolygatnak, és megzavarják az elhunytak örök nyugalomát, akkor ez sok bajt és rosszat hoz az élőkre¹³.

A történelem során azokat, akik a temetéssel és a temetők fenntartásával foglalkoztak, *chevrá kádísának*, szent egyletnek nevezték el, mert a halottak körüli teendők elvégzése, a temető őrzése szent feladat. Ezért kell nyomatékosítani és kihangsúlyozni, hogy a zsidó temetők nem eladóak, akkor sem, ha jó pénzért lehetne értékesíteni a területüket, és a befolyt összeget „jó” célra fordítanák. Tilos áruba bocsátani őket, mert meg kell adni az elhunytaknak a szent nyugalomát, míg el nem jön a megváltás és a halottak újra életre nem kelnek.

Kérem a hitközség vezetését és a közösség tagjait, hogy ne szégyenítsék meg áldott emlékü elődeiket azzal, hogy megbolygatják a sírjaikat és elveszik nyughelyüket. Adja az Örökkévaló, hogy közösségeink megerősödjenek és méltóan emlékezhessünk elhunytjainkra.

Budapest, 5781. Chánuká 6. gyertya – 2020. december 15.

¹ *Sulchán áruach* *JD* 363:1., lásd még *A rabbi válasza* 2. kötet 48. fejezet, 3. kötet 31. fejezet; ² Lásd még *uo.* 2. kötet 47. fejezet; ³ Lásd *SÁ* *uo.* 362:3.; ⁴ *uo.* 363:1.; ⁵ *Igrot Mose* responsum *JD* 3. kötet 151. fejezet; ⁶ lásd *Egység* 132. szám 16–19. oldal, 133. szám 26–27. oldal; ⁷ *Binján áv* responsum 3. kötet 55. fejezet; ⁸ Lásd *Cic Eliezer* responsum 7. kötet 49:8., 10. kötet 40. fejezet végén; ⁹ *Minchát Jichák* responsum 9. kötet 121. fejezet; ¹⁰ *Igrot Mose* *uo.*; *Binján áv* *uo.* a fejezet végén; ¹¹ 12:15.; ¹² *Jövámot* 63b.; ¹³ *Svut Jáákov* responsum 2. kötet 103. fejezet.

Nem mindig a gyógyszer gyógyít

DÉNES ANNA MESÉJE

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR EZRA

Egyszer egy vilnai zsidó kereskedő érkezett üzleti ügyeiből kifolyólag az ukrajnai Mezrics környékén levő településekre. Ha már arra járt, meglátogatta Mezricsben Dov Ber rabbit, akit a mezricsi mágidnak neveztek. A mágid ugyanis azt jelenti: tanító, Dov Ber rabbi pedig vérbeli tanító volt. Járt a környékbeli falvakat és Tórát tanított az egyszerű zsidóknak. A kereskedő azt remélte, hogy a rabbi különleges magyarázatokkal, mély értelmű tanítással kápráztatja majd el, de csalódnia kellett. Amit a mágid mondott, annak semmi köze nem volt a Tórához, legalábbis így gondolta a mi kereskedőnk. Ezt mondta a rabbi: „Nem mindig a gyógyszer gyógyítja meg az embert. Néha csupán az gyógyít, hogy az orvos megjelenik, mert az orvosokat különleges, égi gyógyító erő kíséri, a legjobb doktorokkal pedig maga Refáel angyal látogatja meg a betegágyakat.”

Mint mondtuk, a kereskedő nem értette, miért mondta neki a mágid ezeket a szavakat, így aztán nem is sokat törődött a jelentésükkel, és gondtalanul folytatta útját. Vilnába hazatérve azonban hirtelen ágynak esett, elvesztette a hangját, és mozdulni sem tudott. Az orvosok nem tudták, mi lehet a baja, és már-már teljesen lemondtak a gyógyulásáról.

Ugyanebben az időben Aharon Gordia, a orosz uralkodó és hatalmas minisztereinek neves orvosa Vilnában járt. Gordia doktor zsidónak született, ám fiatalon elhagyta ősei hitét, hogy tanulhasson, és orvosként szerezhesen magának hírnevet. A beteg kereskedő családja, amint meghallotta, hogy ez a kiváló doktor városukban jár, azonnal hozzá fordult segítségért. Mivel elegendő pénzt is küldtek neki, Gordia doktor haladéktalanul el is ment a beteghez, ám amikor látta, hogy a férfi a halálán van, dühösen azt mondta: „Én csupán orvos vagyok, a halottakat nem tudom feltámasztani” – és elindult kifelé a házból. Mielőtt azonban kilépett volna az ajtón, hirtelen ötlettől vezérelve még egyszer visszafordult, és ekkor mintha az élet jelét látta volna megcsillanni a beteg tekintetében.

„Még van remény” – mondta, megvizsgálta a beteget, és orvosságokat rendelt. Ám mire megérkeztek a szerekkel, a beteg sokkal jobban volt, és a doktor úgy döntött, hogy más szerekre van szükség. Ez így ment néhány alkalommal, míg végül a férfi már annyira jól volt, hogy beszélni is tudott. „Kérem, doktor úr, üljön ide mellém. Egy nagy rebbe azt mondta nekem, hogy ha egy különlegesen jó orvos ellátogat egy beteghez, akkor maga Refáel angyal kíséri el őt, és a beteg gyógyszerek

nélkül is meggyógyulhat. Akkor nem értettem, hogy mit jelentenek a szavai, most azonban, hogy Ön eljött hozzám és én életre keltem, biztos vagyok abban, hogy a rebbének igaza volt. Kérem, maradjon velem, amíg felépülök” – mondta.

Az orvos egy ideig még mellette maradt, majd távozott. Mély nyomokat hagyott benne mindaz, amit a mezricsi mágid nagyszerűségéről hallott, felidézte magában gyermekkorát, a zsidó ünnepeket, szülei egyszerű, de vendégszerető otthonát. A szombati gyertyákat, az imák dallamait, a peszáchi macesz ízét. Lassan-lassan feltámadt benne a vágy, hogy a lelkében pislákoló kis zsidó szikrát lángra lobbantsa, és visszatérjen ősei hitéhez, amit oly sok évvel korábban hagyott el.

Gordia doktor néhány héttel később díszes kocsin érkezett Mezricsbe, a mágid udvarába. Eladta minden tulajdonát, és készen állt arra, hogy új életet kezdjen, és a zsidóságához visszatérve a Tórának szentelje az életét. Amikor két ló vontatta kocsija begördült Dov Ber

rabbi udvarába, maga a mester köszöntötte őt: „Régóta várok rád” – mondta a mágid csendesen. – „Most, hogy megérkezél, én meggyógyítom a lelkedet, te pedig a testemet fogod gyógyítani”. Gordia doktor boldogan tett eleget a mágid kérésének. Szorgalmasan tanult és tökéletesítette magát, és néhány

hónap leforgása alatt hatalmas tudásra tett szert. Így végül nagy tudású férfiként és igaz emberként élte le az életét, köszönhetően

azoknak az egyszerű szavaknak, melyeket a mágid annak idején a vilnai kereskedőnek mondott.

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

A színvonalas idősothon képes eleget tenni a sokszínű elvárásoknak.

Hegedüs Györgyné, Róza néni
2003 óta a csepeli otthon lakója

Visky Éva néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

Lőrinczi Andrásné, Tilda néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

**Nekem az öngondoskodás a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a függetlenség, önállóság megőrzése,
- » a biztos lakhatás,
- » a mindennapi terhektől mentes élet,
- » az egészségmegőrző szolgáltatások,
- » a támogató közösség.

**Nekem az aktív pihenés a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » az egészség megőrzését támogató szolgáltatások,
- » a saját, légkondicionált kirándulóbusz,
- » a kirándulóprogramok országshoz,
- » a szabadidő hasznos eltöltésének sokszínűsége közösségben.

**Nekem a társas kapcsolatok a legfontosabbak!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a családi légkör,
- » a támogató közösség,
- » az intézmény falain belül zajló aktív társasági élet,
- » az intézményen kívüli kapcsolatépítés és
- » az új barátságok kötésének lehetősége.

Jöjjön, nézzen be hozzánk! Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

A hirdetések marketingcéli hozzáféréhez a jogosultak előzetesen írásbeli engedélyükkel hozzájárultak.

Facebook Tanház

Virtuális Bét Midrás

Minden nap a Zsido.com Facebook oldalán

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Az *Egység* folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Emih

OTTHON AZ ISKOLÁBAN

ANGOL-MAGYAR
KÉTTANNYELVŰ
GIMNÁZIUM

MAGAS SZÍNVONALÚ
VILÁGI OKTATÁS
BUDÁN

KISLÉTSZÁMÚ
OSZTÁLYOK,
SAJÁT KERETTANTERV

מבנים
MAIMONIDÉSZ

JELENTKEZZ!

WWW.ZSIDOGIMNAZIUM.HU/JELENTKEZES